

Arkivsaksnr. 24/1241

<u>Sak</u>	<u>Utvalg</u>	<u>Dato</u>
003/24	Sametingsrådet – plenumsaker	23.01.2024-25.01.2024
008/24	Sametingets plenum	05.03.2024-08.03.2024
002/24	Oppvekst-, omsorg- og utdanningskomiteen	20.02.2024-23.02.2024

Sannhet og forsoning - Pilar 2: Språk og opplæring

Saksfremlegg

Dette er Sametingets første behandling av Sannhets- og forsoningskomisjonens rapport (heretter rapporten). Sannhets- og forsoningskomisjonen (heretter kalt komisjonen) har valgt å presentere tiltak under ulike pilarer. Pilar 2 omfatter komisjonen sine foreslåtte tiltak for språk og opplæring. Tiltakene er nummerert i henhold til hvilken pilar i rapporten de er foreslått i. Kildehenvisninger gis i fotnote.

Komisjonen i Norge avleverte sin rapport til Stortinget 1. Juni 2023. Komisjonens mandat var delt i tre oppdrag. Det første oppdraget var å foreta en historisk kartlegging som beskriver norske myndigheters politikk og virksomhet overfor samer og kvener/norskfinner både lokalt regionalt og nasjonalt. Det andre oppdraget innebar å se på ettervirkningene av fornorskingspolitikken i dag, knyttet til samisk og kvensk/finsk språk og kultur, samt materielle, sosiale, helsemessige og identitetsmessige ettervirkninger, både for gruppene som helhet og for enkeltindivider. Til slutt skulle komisjonen foreslå tiltak som bidrar til videre forsoning. På bakgrunn av eget initiativ, ble skogfinnene innfortolket i mandatet i samforståelse med Stortinget.

I tillegg til gjennomføring av ulike typer møter, er en viktig del av komisjonens arbeid de personlige historiene som enkeltpersoner eller mindre grupper har formidlet om inntrykk og erfaringer knyttet til

fornorskingspolitikken, fornorsking og urett. Kommisjonen har lyttet til og dokumentert fortellinger om hvordan fornorskingspolitikken har påvirket enkeltpersoner eller noen som står dem nær. Kommisjonen har samlet inn mer enn 760 historier, som utgjør et viktig materiale for kommisjonens forståelse av fornorskingspolitikken og de konsekvensene den fikk for enkeltpersoner og berørte grupper.

Kommisjonen slår fast at de mest frekvente tema som blir knyttet til fornorsking er språk, diskriminering, skolehverdag og identitet, og slår fast at en av de mest gjennomgripende og omfattende konsekvensene av fornorskningen er det dramatiske tapet av kvensk, skogfinsk og samiske språk. Denne saken vil i hovedsak ta utgangspunkt i rapportens del 2 *Historisk kartlegging – fra fornorskingspolitikk til kulturelt mangfold*, kapittel 6 til 10, og kapitlene 13 *språktapet* og 15 *opplæring og utdanning*.

Det er relevant å se funnene av rapporten i sammenheng med FNs barnekonvensjon, ILO-konvensjon nr. 169, FNs erklæring om urfolks rettigheter og Europarådets minoritetsspråkspakt, som fastslår samiske barns rettigheter innenfor skole og utdanning.

Kort historikk og ulike politiske mål for ulike områder

Sannhets og forsoningskommisjonens rapport har i del II Historisk kartlegging vist til hvordan fornorskingspolitikken på ulike måter bidro til et språktap. Den historiske kartleggingen av fornorskingspolitikken viser at de fleste samene gikk fra å være samiskspråklige og flerspråklige til å delvis eller fullstendig slutte å bruke samiske språk i løpet av noen generasjoner. Det er forskjell på hvor raskt språkskiftet skjedde i de ulike områder. Som en konsekvens av fornorskingspolitikken, og mangel på tiltak for å bevare språket begynte flere å bruke norsk og enspråklighet i hverdagen.

Kommisjonen viser gjennom sin gransking at negative holdninger til minoritetsspråk og flerspråklighet bidro til å legitimere språklige fornorskningstiltak og at resultatet av denne bevisste og målrettede politikken var et dramatisk språktap. Foreldre som opplevde fornorskingspolitikken, fikk en negativ holdning til samisk språk som de videreførte til sine barn og barnebarn. Deres opplevelse var at det ikke var plass til deres språk i den norske nasjonen. Ut ifra den situasjonen de levde i gjorde de det de mente var best for deres barn. For mange betydde det å slutte å snakke samisk. Språktapet blant den samiske befolkningen er et traume som er aktuell både historisk og i nåtid.

Rapporten har viet et kapittel til omtalen av språktapet. I kapittelet har man omtalt hvordan språktapet skjedde i ulike områder av Sábmme. Kommisjonen har laget en casestudie om språkskiftet i to sogn i Nord-Troms; Skiervá/Skjervøy og Ivgu/Lyngen. Casestudien viser mer detaljert hvordan befolkningen skiftet språk fra kvensk og samisk til norsk. I kapittelet er det også en omtale av konsekvensene som språktapet har hatt for mennesker. Det gjelder både mennesker i området hvor språktapet var stort, og mennesker i områder hvor språket ble bevart. Rapporten beskriver de store menneskelige tapene språktapet har medført. Følelse av mindreverdighet, usikkerhet om tilhørighet, svekket kunnskapsoverføring og også svekkede familieband er noen av konsekvensene som omtales i rapporten.

De personlige historiene i kommisjonsrapporten omtaler også kampen for å bevare og holde fast på morsmål. Enkelte av de personlige historiene beskriver at det har vært vanskelig å holde på morsmål, og at de er møtt med negative holdninger. Samtidig fortelles det om stolthet over språk og at språkarbeid fremstilles som noe meningsfullt som skaper stolthet over etnisk og kulturell bakgrunn.

Fornorskningen har røtter tilbake til kirkens misjonering fra 1600-tallet, men det er først mot midten av 1800-tallet vi ser utviklingen som etter hvert blir formalisert som en tydelig assimileringsspolitikk. I 1862 kommer det en egen fornorskingsinstruks for lærere i såkalte overgangsdistrikter.

Kommisjonen peker på hvordan fornorskingspolitikken har vært iverksatt og gjennomført på ulike måter i de forskjellige samiske områdene. I 1898 utformet kirkeminister Vilhelm Andreas Wexelsen en språkinstruks for lærere i overgangsdistrikter, den såkalte «Wexelsen-plakaten», som regulerte bruken av samisk som undervisnings- og hjelpespråk for samiske og kvenske/norskfinske skolebarn. De personlige historiene i rapporten viser eksempler på at det ble gjort lokale unntak fra reglene om undervisningsspråk i enkelte områder. Plakaten ble opphevet av Stortinget i 1959, men konsekvensene av instruksjonen var at mange samiske (og kvenske/norskfinske) barn mistet sitt eget språk. Dette har betydning i forståelsen av konsekvensene av fornorsking i ulike samiske områder, men også i arbeidet med tiltak og forsoning fremover.

Kommisjonen slår fast at fornorskningen har vært effektiv. I dag er språksituasjonen for de samiske språkene kritisk mange steder. Enkelte språkskifter har vært så effektive at det ikke lenger finnes morsmålstalere i området, og enkelte språk har få eller ingen morsmålstalere på norsk side av grensen. Effektiviteten er noe som blir kommentert av mennesker som har fortalt sin historie. En av informantene sier at fornorskingsprosjektet er noe av det mest vellykkede de klarte å gjennomføre noensinne.

Kommisjonen viser gjennom sin gransking at negative holdninger til minoritetsspråk og flerspråklighet bidro til å legitimere språklige fornorskningstiltak og at resultatet av denne bevisste og målrettede politikken var et dramatisk språktap. Foreldre som opplevde fornorskningspolitikken, fikk en negativ holdning til samisk språk som de videreførte til sine barn og barnebarn. Deres opplevelse var at det ikke var plass til deres språk i den norske nasjonen. Ut ifra den situasjonen de levde i gjorde de det de mente var best for deres barn. For mange betydde det å slutte å snakke samisk. Språktapet blant den samiske befolkningen er et traume som er aktuell både historisk og i nåtid.

Som en konsekvens av fornorskningspolitikken, og det omfattende språkskiftet, er de samiske språkene til truede språk i henhold til UNESCOs liste over truede språk. Nordsamisk er klassifisert til et truet språk, lulesamisk og sørsamisk er alvorlig truede språk. Ume-, pite- og skoltesamiske språk har svært få språkbrukere igjen i Norge. Kommisjonen har påpekt at mye av den uretten som samer opplever i dag fortsatt fører til fornorskning. Når det gjelder språk har kommisjonen fått fortellinger om manglende språkopplæringstilbud og manglende språktjenester hos det offentlige. Kommisjonen påpeker at frustrasjon over manglende tilbud om språkopplæring er et gjennomgående tema i de personlige historiene. Enkeltmennesker eller familier må kjempe for å få tjenester som de har rett til etter lovgivningen. De må kjempe mot kunnskapsmangel hos kommuner som fører til at kommunene ikke greier å planlegge tjenester eller å rekruttere fagfolk slik at de kan tilby tjenester på samisk.

Fornorskning av navn og stedsnavn

Rapporten har et kapittel om fornorskningen av navn. Det gjelder både personnavn og stedsnavn. Personnavn som identifisering av enkeltmennesker er sentralt i et samfunn. Har man et navn, har man også en identitet. Rapporten har dokumentert historier hvor små barn fikk beskjed om at de ikke kunne hete det de het fordi det var et samisk navn, men heller skulle ha et norsk navn.

Dagens navnelov har åpnet for en liberalisering av personnavnbruken. Navneloven har også bestemmelser som er utformet for å kunne hensynta samiske personers ønske om å ta tilbake gamle samiske navn. Det kan likevel kreve et omfattende dokumenteringsarbeid fra enkeltpersoner for å få det til. Noen familier kan også ha mistet sine samiske navn for så lenge siden at det kan være svært vanskelig å få tatt i bruk de samiske navnene igjen. Lenge var også samiske navn med samiske bokstaver utfordrende fordi datasystemene hos Folkeregisteret, Brønnøysundregisteret og NAV ikke gjenkjente tegnsettet til samiske bokstaver. Navnene kunne da ikke registreres med korrekt skrivemåte. Disse problemene er nå i stor grad løst.

Rapporten viser også til hvordan lovgivningen har virket på bruken av samiske stedsnavn. En rekke instruksjoner ble vedtatt hvor formålet var å øke bruken av norske stedsnavn og redusere bruken av samiske, kvenske eller finske navn. Det betyr at det ikke fantes noen norske navn på disse stedene, men navnene ble oversatt fra de opprinnelige samiske navnene. Det var først med stadnamnlova fra 1991 at det ble slått fast at man skal ta hensyn til samiske og kvenske stedsnavn, og følge rettskrivingsreglene for disse språkene når man fastsetter skrivemåte for et stedsnavn. Dagens forskrift til stadnamnlov har fastsatt i hvilke områder skoltesamisk, nordsamisk, lulesamisk, sørsamisk skal brukes. Umesamisk og pitesamisk er ikke med i stadnamnlovas forskrift, og det er derfor ikke mulig å vedta stedsnavn med ume- eller pitesamisk rettskriving til offentlig bruk i kart eller skilt. Kommisjonen foreslår å endre navneloven slik at etterkommere kan ta i bruk familiens opprinnelige etternavn.

Utdanningssektor som sentral arena for revitalisering

Kommisjonen konkluderer med at de samiske skolereformene som har vært gjennomført fra 1960-tallet og frem til 1980 bare har omfattet en liten del av de samiske elevene. Samtlige reformer var innrettet mot elever med samisk som morsmål i Indre Finnmark med blant annet opprettelsen av det som skulle bli samisk videregående skole i Kárášjohka/Karasjok og Guovdageaidnu/Kautokeino. Kommisjonen påpeker at flertallet av de samiske elevene i norsk grunnskole på 1960 og frem til 1980 opplevde en skole uten samisk innhold og der holdningen var preget av fornorskningspolitikken.

Samiske barnehager har en historie som går tilbake til 1969 da den første ble etablert i Guovdageaidnu/Kautokeino. Disse tidlige samiske barnehagene hadde begrenset samisk kulturelt og språklig innhold, med norsk som hovedspråk, og dette skapte et språklig og kulturelt misforhold mellom barnehagens innhold og barnas hjemmemiljø. I 1975 ble barnehager i Norge lovregulert som pedagogiske institusjoner, men loven tok ikke hensyn til barnas morsmål eller etnisitet, og dette ble kritisert av foreldre som mente at barnehagene bidro til tidlig fornorskning av barn. Samtidig har samiske barnehager spilt en viktig rolle i revitaliseringen av samiske språk. Kommisjonen nevner samiske barnehager som en ny arena for språkrevitalisering. Noen private samiske barnehager har blitt etablert på foreldrenes initiativ i mangel av kommunale tilbud. Samiske barnehagetilbud har også blitt slått sammen med norske barnehager, noe som har ført til forringelse av det samiske tilbudet i noen tilfeller. Samiske barnehager ble først tematisert i

barnehageloven fra 1997. Antallet samiske barnehager og samiske avdelinger har holdt seg stabilt til tross for økt etterspørsel, og dette skyldes i stor grad mangelen på samiskspråklig kompetanse. Noen samiske områder har fortsatt ingen samiske barnehage tilbud. Per i dag eksisterer 21 samiske barnehager og 10 samiske avdelinger i norske barnehager som arbeider med samisk språk og kultur, i tillegg til samiskopplæring i 16 norske barnehager. Samekomiteens innstilling i 1959 og Stortingets behandling i 1963 førte til et paradigmeskifte i norsk samepolitikk, også innenfor utdanningssektoren og for samisk språkopplæring. Folkeskoleloven av 1959 avviklet i praksis Wexelsen-plakaten og åpnet for å benytte samisk som opplæringspråk. 1967 fikk skolene i Kárášjohka/Karasjok og Guovdageaidnu/Kautokeino begyneropplæring i samisk. I 1969 kom en sentral endring i grunnskoleloven, som førte til at barn av foreldre som benytter samisk som hverdagspråk kunne få opplæring i samisk hvis foreldrene krever det. Mønsterplanen av 1974 (M74) åpnet for første gang opp for morsmålsopplæring i samisk. Senere kom Mønsterplanen av 1987 (M87) med funksjonell tospråklighet som mål for opplæringen. M87 la på mange måter de lange linjene for samiskopplæringen, og bidro i tillegg to nye fag; samisk som førstespråk og samisk som andrespråk. 1997 ble det første samiske læreplanverket, læreplanverket for den 10-årige grunnskolen Samisk (L97S), iverksatt i det samiske språkforvaltningsområdet. Dette var et viktig steg mot større inkludering av samisk språk og kultur i skolen. Innholdsmessig var det små forskjeller mellom det samiske og det nasjonale læreplanverket, men etableringen av et samisk læreplanverk har vært viktig i å formalisere samiske skoler og samiske elever som egne konsepter i skolesystemet. Senere kom Kunnskapsløftet 2006 Samisk (LK06S) og Kunnskapsløftet 2020 Samisk (LK20S).

I 1923 lanserte Per Fokstad ideen om en egen samisk utdanningsinstitusjon, en samisk folkehøgskole og en opplysningskole hvor all undervisning skulle foregå på samisk og med samisk innhold i alle fag. Samekomiteen av 1956 ga den første statlige utredningen av samiske spørsmål, som var den eneste i sitt slag frem til 1980-tallet. Komiteen foreslo en rekke tiltak innen utdanning, deriblant også en stipendordning for samisk ungdom innen akademisk utdanning. Utdanningsrevolusjonen i Norge på 60- og 70-tallet førte til bedre muligheter for det brede lag av folket til å gå videregående skole og deretter høyere utdanning. Dette medførte også at flere samiske ungdommer enn tidligere tok høyere utdanning. Den første samiske videregående skolen ble etablert i 1969 i Kárášjohka/Karasjok, og er i dag en landsdekkende videregående skole som rekrutterer elever fra hele Norge. Sámi allaskuvla ble etablert i 1989 for å bidra til å dekke det samiske samfunnets kunnskapsbehov, og da særlig behovet for grunnskolelærere og barnehagelærere med kompetanse i samisk språk. Samisk er hovedspråket både i undervisningen, men også i administrasjonen og blant ansatte og studenter.

I dag er det til sammenligning en større satsing på samisk forskning og høyere utdanning enn det har vært historisk, noe som er svært viktig for utviklingen av de samiske samfunnene. I lys av de behov som finnes i de samiske samfunnene er det likevel identifisert i flere sametingsmeldinger og stortingsmeldinger at det er mye ugjort innen feltet, og at det er rom for forbedring og utvikling både når det gjelder utdanningstilbud og forskning. I tillegg er det et betydelig etterslep når det gjelder integrering av et samisk innhold både innenfor høyere utdanning og forskning generelt i Norge slik vurderinger i plenumssak «Sannhet og forsoning - *Pilar 1 kunnskap og formidling*» viser.

Kommisjonens forslag til tiltak under pilar 2:

Tiltak 2.1 Kommisjonen foreslår en nasjonal satsing på gjennomgående språkopplæring for kvensk og samiske språk fra barnehage til voksenopplæring.

Tiltak 2.2 Kommisjonen foreslår en målrettet satsing på og en synliggjøring av kvensk og samiske språk i offentligheten.

Tiltak 2.3 Kommisjonen foreslår et nordisk initiativ for å styrke det grenseoverskridende samarbeidet om språk, språkutdanning, læremiddelproduksjon og språkrevitalisering.

Tiltak 2.4 Kommisjonen foreslår at det utvikles en handlingsplan for kvensk språk for å få opp antall språkbrukere, slik at kvensk på sikt kan løftes fra del II til del III i minoritetsspråkpakten.

Tiltak 2.5 Kommisjonen viser til NOU 2016: 18 Hjertespråket og foreslår at det utarbeides en overordnet strategi for å oppnå språklig likestilling innen oppvekst og utdanning, helse og omsorg, og forvaltning og justis, tilpasset samiske språk.

Kommisjonen utdyper forslagene med å nevne et språkløft og en målsetning om flerspråklighet i samfunnet som gir gode rammer for revitalisering av språk for både barn, ungdom og voksne. Kommisjonen foreslår at det utarbeides et program for å styrke pite-, ume-, og skoltesamisk, slik at språkene på sikt kan inkluderes av minoritetsspråkpakten.

Kommisjonen oppfordrer offentlige myndigheter på alle nivåer til å sette seg mål om å styrke kvensk og samiske språk både i kvantitativ og kvalitativ forstand og understreker viktigheten av å gi et språkløft for de som har samisk som førstespråk eller har det som sitt morsmål, og at det er gode forutsetninger for å styrke eller etablere skoler innenfor forvaltningsområdet for samiske språk. Kommisjonen foreslår at det bør ses på muligheten for å etablere samiske klasser eller skoler i flere av de store byene som har et elevgrunnlag som støtter dette.

Kommisjonen oppfordrer Kunnskapsdepartementet til å utrede bakgrunnen for frafallet av elever i samisk, kvenske og finsk språkopplæring i grunnskolen. Kommisjonen foreslår en etablering av nye språkkurs og styrking av eksisterende språkkurs, samt at det etableres tjenlige stipend- og kompensasjonsordninger for å stimulere bruken av både helårige kurs og kortere kurs. Kommisjonen oppfordrer til at språksentrene får et tydeligere ansvar, og tilstrekkelig finansiering, for å tilby jevnlig språkkurs til voksne, og for å være en ressurs for barnehager og skoler i form av språkarena. Kommisjonen erfarer at samiskspråklige lærere rekrutteres til andre stillinger med vesentlig høyere lønn, og foreslår derfor å styrke rekruttering av pedagoger i høyere utdanning.

Kommisjonen foreslår også at rekrutteringsgrunnlaget til samisk og kvensk språkopplæring bør utvides og at den øvrige befolkningen skal ha mulighet til å lære seg samisk eller kvensk. Kommisjonen oppfordrer universiteter og høyskoler til å sikre at det gis utdanningstilbud av god kvalitet på høyere nivå, gjerne gjennom samarbeid mellom institusjonene. Kommisjonen foreslår at tilbudet om samiske- og kvenskpråklige barnehagelærer- og lærerutdanning ved universiteter og høyskoler finansieringer og tilbys på årlig bases. Kommisjonen oppfordrer også reindriftsforvaltningen til å i større grad benytte samisk som arbeids- og forvaltningsspråk.

Kommisjonen mener det bør iverksettes grenseoverskridende samarbeid med Sverige og Finland med mål om å styrke språkarbeidet, gjennom blant annet felles barnehage- og skoletilbud, harmonisering av læreplaner og felles læremiddelproduksjon. Kommisjonen oppfordrer samtidig til å søke samarbeid med Sverige og Finland om revitalisering av skoltesamisk, umesamisk, pitesamisk og kvensk der språkkompetansen fortsatt finnes.

Sametinget behandler ikke tiltak 2.4 rettet mot kvensk språk. Se saken om Sametingets overordnede vurderinger av Sannhets- og forsoningskommisjonens rapport for nærmere omtale av tiltak rettet mot kvensk og skogfinsk språk, kultur og samfunnsliv.

Høringsuttalelser

Innspillene for pilar 2 knyttet til språk, opplæring og utdanning omhandler en rekke viktige tiltak og behov for å styrke samisk språk og kultur i utdanningssystemet og samfunnet generelt.

De fleste høringssvar som omtaler samiske språk, viser til at det er behov for en satsning på samiske språk, og et reelt språkløft for å kunne reparere skadene av fornorskningen slik kommisjonen har foreslått. Høringssvarene fra blant annet Oslo sámí searvi, Guovdageainnu sámiiid searvi, Norges Døveforbund, Deanu gieldda - Tana kommune, Duoddara ráfe og Várdobáiki, viser at det er behov for å styrke de samiske språkene i hele landet, både i det som i høringene omtales som kjernesamiske områder, i områder hvor fornorskningen har påvirket hardt, samt utenfor det tradisjonelle samiske bosetningsområdet.

Kommisjonen foreslår en større synliggjøring av samiske språk, både i offentlig bruk og i stedsnavn. Senter for nordlige folk, Ivgu sámisearvi, Sámi allaskuvla, Samisk råd i Sør-Varanger, linná ja biras sámiiid searvi, Várdobáiki, Sametingets eldreråd, Mjøsán davje saemien Siebre, Norros og flere støtter dette i sine høringssvar. Et av høringssvarene viser også til at en av statens målsettinger med fornorskningspolitikken var å viske ut de samiske språkene fra kartet, noe de i flere områder klarte, og mener derfor at staten må ta et større ansvar for å gi tilbake det de har tatt fra så mange; selve hjertespråket. Det er også kommet innspill på at oppfølgingen av NOU 2016:18 Hjertespråket er en god start, og essensielt, for å styrke språkarbeidet.

I barnehagesektoren kom det innspill fra Várdobáiki om støtte til prosjekter som *sámastallan*- prosjektet, som er avhengige av økonomisk støtte. De kom også med innspill om implementering av en samlingsbasert tornesamisk språkbadsmodell. Min árbe og Samisk foreldrenettverk i Sør-Varanger foreslår opprettelse av samisk barnehage i Sør-Varanger

Innen grunnpoplæring kom det innspill fra Min árbe og samisk foreldrenettverk i Sør-Varanger om at samiske fag bør inkluderes i læreplanene og timefordelingen uten at det går på bekostning av andre fag. Árran julevsáme guovdásj, Kystsamene, Sáráhkka, Senter for nordlige folk og Ivgu sámisearvi kom med innspill om at samisk bør

være et obligatorisk fag i grunnskolen i tospråklige kommuner. Videre peker høringsinnspillene på at språkopplæring må sikres bruk av sterke språkmodeller og at dette også må brukes på videregående skoler. *Giellašaldi*, mulighet for å lære flere samiske språk, foreslås som et tiltak av Sámi allaskuvla. NSR og Sámi allaskuvla ser et behov for forbedret fjernundervisning, rett til hospitering og møteplasser for barn som snakker samisk. Sámi girječálliid searvi peker på elevens mulighet til å velge bort samisk undervisning, noe som kan føre til færre språkbrukere. Álttá sámi Giellaguovddáš løfter fram et behov for sanksjonsmuligheter knyttet til råd om å unngå samiskundervisning til barn og foreldre.

Min árbe og Samisk foreldrenettverk i Sør-Varanger, SANKS, Kvænangen språksenter, Vardobáiki, Nord-Troms vgs, og Álttá Sámi Giellaguovddáš foreslår at flere lokale språksentre bør opprettes og eksisterende språksentre styrkes med faste bevilgninger. Det pekes på at disse sentrene kan være instanser som samler og drar i gang forsonings/reparasjonsprosesser. Språksentrene kapasitet må styrkes, de må få større faste bevilgninger. Kvænangen språksenter påpeker at språksentrene også er kulturinstitusjoner. Mjøsán Davje saemien Siebre spiller inn forslag om gratis voksenopplæring med språksamlinger og kulturell integrasjon. Det er flere som har tatt opp tilgjengeliggjøringen og behovene med språkkursene, og flere foreslår også at det må opprettes gode frikjøpsordninger for foresatte slik at de kan lære samisk for å styrke barnas mulighet til å lære og praktisere samisk språk på flere arenaer enn bare i barnehage og skole. NSR foreslår opprettelse av veiledere for samisk språkbruk, lik eksisterende ordning med «duodjeveilder.» Senter for nordlige folk, Ivgu sámisearvi, NASAK og Sámi allaskuvla mener samisk språk og kultur må inkluderes som en del av grunnutdanningen for lærere, barnehagepersonell og helsepersonell. NSR, Riddu Duottar Museum og Kystsamene peker på at samiske institusjoner må få midler til å konkurrere om lønn for å sikre at kompetente ansatte blir rekruttert og beholdt. Samiske institusjoner som har ansvaret for flere samiske språk, løfter også behovet for tilleggsbevilgning til tolking og oversetting.

Det er behov for en stor innsats for å styrke samiske språk i utdanningssystemet og samfunnet. Nord-Troms videregående skole foreslår å tildele 200.000 kroner i stipend årlig for å øke antallet lærere med samisk kompetanse. Sámi allaskuvla har over flere år arrangert nybegynnerkurs, SAAL-kurs, og det er en stadig økning i søkere til SAAL-studiet. SAAL-kursene gir også mulighet til å studere samiske språk videre. Mearrasiida skriver at det bør iverksettes målrettede tiltak for å rekruttere studenter fra sjøsamiske områder til Sámi allaskuvla for å studere samisk. NSR foreslår at det bør opprettes utvekslingsprogrammer for unge mellom ulike samiske språkområder.

Mearrasiida og Myrnes aktivitetshus løfter fram at kommuner må ta et større ansvar for å fremme samiske språk, og det bør legges press på dem for å oppnå dette målet. Deanu gieldda - Tana kommune spiller inn at knappe språkressurser i kommunene gjør at det i dag må prioriteres hvor man setter språkressursene. Kommunene som arbeider med tospråklighet, må få full kompensasjon for de ekstra kostnadene dette medfører.

Flere samiske møteplasser og språkarena-tiltak er hyppig nevnt, og det er ønsket om slike tiltak rundt om i hele landet. Redd Barna, Sámi allaskuvla og ISFI foreslår at digitale plattformer må tilrettelegges for samiske språk, inkludert flere bøker og filmer. Behov for å samle og dokumentere tradisjonelle ord og talemål, samt forskning på dette området. Sámi girječálliid searvi ser det er viktig å ha tilgang til skjønnlitteratur på samisk for å øke ordforråd og språkkompetanse.

NSR, SANKS, linná ja biras sámiiid searvi, Norros med flere legger vekt på viktigheten av grenseoverskridende samarbeid for å styrke samiske språk og kultur. For å kunne skape større og mer hardføre språkmiljøer, vil det være avgjørende med samarbeid over landegrensene. Dette gjelder spesielt pite-, ume- og skoltesamiske språk som har de fleste språkbrukerne i andre land.

Vurdering

Overordnet vurdering av tiltak i pilar 2

Kommisjonen har bidratt til viktige perspektiver ved å kombinere forskningsbasert kunnskap om hvordan fornuksningspolitikken har foregått og personlige historier om hvordan denne politikken har påvirket enkeltpersoner og grupper. Rapporten er på den måten beskrivende, og gir god innsikt i både den utførte politikken og konsekvensene. En slik sammenfatning av fornuksningspolitikken og dens konsekvenser er unikt og er ikke tidligere blitt utført. Dette har resultert i en omfattende rapport, hvor store deler av rapportens innhold på en eller annen måte er knyttet til språk, skole, utdanning og kunnskap. Rapporten viser tydelig hvordan fornuksningspolitikken ble utøvd i samfunnet, på skoler, i klasserom og mot de samiske elevene, og har ført til et dramatisk språktap, traumer og livssorg for mange. Álttá Sámi Giellaguovddáš foreslår i sitt høringsssvar at

språksentrene i fremtiden kan få stillinger for å dokumentere lokale historier om fornorskning. Rapporten er tydelig på at fornorskningspolitikken fortsetter å ha negative konsekvenser for de samiske samfunn. Derfor vurderer sametingsrådet at kommisjonenes omtale og tiltak knyttet til språktap som godt grunnlag for gjenoppretting av skade og en helt sentral del av det videre arbeidet mot å kunne forsones.

Som eksempel kan man lese om hvordan foreldre i Rungu/Spansdalen valgte å slutte å snakke samisk med sine barn for å skjerme de fra slag og spark i skoletiden og fortellinger om deres møte med vold, trakassering og diskriminering, stigmatisering, usynliggjøring og manglende anerkjennelse. Et annet eksempel er kommisjonens dokumentering av bortsettingen av samiske barn i Rosse/Rørø. Her viser kommisjonen til at barn som var blitt satt bort selv fortalte at de ikke kunne samisk fordi de ble satt bort til norsktalende familier. Det er sterkt å lese hvor brutalt norske myndigheter har behandlet samiske familier. En konsekvens av denne behandlingen er at barna mistet språket. Sametingsrådet anerkjenner at det finnes flere historier om språkskifte hos enkeltpersoner, familier eller grupper som ikke er fortalt, rett og slett fordi enkeltmennesker ikke har orket å dele sin historie med kommisjonen.

Sametingsrådet konstaterer at staten gjennom fornorskningen tok språket fra samer. Derfor setter sametingsrådet den forventning at staten må gi samene språket tilbake. Språksatsning og opplæringssektoren er helt sentral i å oppnå denne målsetningen. Kommisjonen vurderer egne forslag til tiltak kan «bøte» på konsekvensene av fornorskningspolitikken. Tiltakene kan derfor ikke forstås som endelige forslag som kan gjenopprette og reparere skadene påført den samiske befolkningen. På grunnlag av dette formulerer Sametingsrådet en langsiktig målsetning om at de samiske språkene må gis tilbake.

Den sentrale plassen skole og utdanning har hatt på den samepolitiske agendaen og den historiske delen av kommisjonsrapporten viser tydelig at skolen har vært det viktigste middelet for *fornorskning*. Meld. St. 13 (2022–2023) *Samisk språk, kultur og samfunnsliv – Kompetanse og rekruttering i barnehage, grunnsopplæring og høyere utdanning* viser en kompleks situasjon, hvor det er nødvendig å se på utdanningsløpet som et livsløp – fra gode samiske barnehage tilbud og gjennom hele grunnsopplæringen, videregående skole og videre på høyere utdanning, slik også kommisjonen peker på. Meldingen peker blant annet på mangelen på samiskspråklig kompetanse som den største utfordringen for å gi gode tjenester til den samiske befolkningen.

Sametingsrådet viser til at det ikke har vært gjennomført en helhetlig og større samisk reform i skolesektoren som tar utgangspunkt i det samiske samfunnets behov. De reformer som er gjennomført har til dels hatt et samisk innhold og samiske perspektiver ved seg, men det er ikke samisk språk eller kultur som har dannet grunnlaget for reformene. Sametingsrådet erfarer videre at det er foreldre/foresatte som står bak de fremsteg i tilbudet om samiskopplæring for barn i samiske lokalsamfunn. Det er derfor en klar forventning om at skolen skal være det viktigste middelet for forsoning fremover. Sametingsrådet tolker forslag om tiltak knyttet til nasjonal satsing på gjennomgående språkopplæring og grenseoverskridende skole- og språksamarbeid med dette perspektivet i tankene.

Implementeringsgap

Sametinget er kjent med at mange ikke får oppfylt sine språklige rettigheter. Innenfor forvaltningsområdet for samisk språk har befolkningen flere språklige rettigheter etter samelovens kapittel 3. Kommunene i forvaltningsområdet opplever det utfordrende å etterleve samelovens språkregler, og peker på rekrutteringsutfordringer som et av årsakene til dette.

Samiske elever har, i henhold til opplæringsloven, rett til opplæring i samisk språk i grunnskolen og i videregående skole, uansett hvor i landet de bor. I grunnskolen har alle elever som bor i kommuner innenfor det samiske språkforvaltningsområdet rett til opplæring *i* og *på* samisk. Den overordnede delen av læreplanverket fastslår at den samiske skolen skal legge til rette for opplæring med basis i samiske verdier, samisk språk, kultur og samfunnsliv. Kommisjonen viser til NOU 2016:18 *Hjertespråket* som påviste store variasjoner i innhold og kvalitet på samiskopplæringen i skolen. Kommisjonen slutter seg til Hjertespråkets virkelighetsbeskrivelse og «oppfordrer aktuelle skoleeiere og myndigheter på alle nivåer til å identifisere og håndtere utfordringer som forhindrer implementeringen av en effektiv og kvalitetsmessig god språkopplæring i oppvekst- og

utdanningsinstitusjoner.

Meld. St. 13 (2022–2023) *Samisk språk, kultur og samfunnsliv – kompetanse og rekruttering i barnehage, grunnopplæring og høyere utdanning* viser at antallet og andelen elever som har opplæring i samisk har økt de siste årene, men at mange elever faller fra underveis i opplæringsløpet. Det er noe usikkerhet knyttet til statistikken, men det viser en generell trend at elever velger vekk samiskopplæring etter hvert som de blir eldre.

Riksrevisjonens undersøkelse av samiske elevers rett til opplæring i og på samisk fra 2020 viser at de elevene som ber om samiskopplæring får retten oppfylt, men at tilbudet ikke er godt nok kjent utenfor samiske kjerneområder. Elever og foreldre som bor utenfor samiske kjerneområder må selv uttrykke ønske om opplæring. Det er manglende og utilstrekkelig informasjon, som kan føre til at samiske foreldre og elever ikke er klar over egne rettigheter. Riksrevisjonen vurderer at det i tillegg er betydelige svakheter i tilbudet, blant annet grunnet mangel på samiske læremidler, svakheter i organisering og gjennomføring av fjernundervisning, og mangel på kvalifiserte samisklærere, noe som svekker det samiske opplæringstilbudet. Meld. St. 13 (2022–2023) peker på flere årsaker til utfordringer i iverksetting av samisk språkundervisning. Konsekvensen er et implementeringsgap hvor samiske elevers rett til likeverdig opplæring ikke blir oppfylt. Særlig retten til opplæring i eller på samisk har ikke blitt oppfylt.

Sametingsrådet foreslår å granske implementeringsgapet gjeldende språkrettigheter og i utdanningssektoren særskilt.

Rekruttering

For vitalisering og revitalisering av samiske språk vil det være avgjørende å rekruttere flere samisktalende til alle typer studier og yrker, for å sikre samisk språkkompetanse på de ulike samfunnsområdene. For å nå dette målet må sentrale myndigheter gjøre en innsats for å få på plass en systematisk innsats på flere områder samtidig.

Kommisjonen mener det er nødvendig å styrke rekruttering av samisk- og kvenskspråklige pedagoger i høyere utdanning. Sametinget har gjennom flere vedtak pekt på rekruttering av samiskspråklige, og særskilt pedagoger, som et sentralt område for å kunne lykkes med revitaliseringen av samiske språk. Flere rapporter peker på at mangelen på samiskspråklig personell er en stor utfordring for blant annet kommuner. I Meld. St. 13 (2022–2023) *Samisk språk, kultur og samfunnsliv – kompetanse og rekruttering i barnehage, grunnopplæring og høyere utdanning* ble rekruttering og kompetanse pekt ut som et særlig innsatsområde.

Da mangelen på samiskspråklig kompetanseområde er en særlig utfordring for alle sektorområder, er det en bekymring at kommisjonens kunnskapsgrunnlag, personlige historier og flere rapporter peker på at det er store svakheter i opplæringstilbudet til samiske elever. Grunnlaget for å kunne rekruttere flere samiskspråklige i fremtiden er dermed svakt og er en stor bekymring. Sametingsrådet anser tiltakene og målene med Meld. St. 13 (2022–2023) som gode og er et sentralt dokument å følge opp i sammenheng med Sannhets- og forsoningskommisjonens rapport.

Den samiske skolen – ikke bare språkopplæring

Pilar 2 omhandler språk og opplæring i samiske språk. Sametingsrådet vurderer at samiske skoler og den samiske befolkningen må møtes med tiltak som omhandler skolen som helhet og ikke utelukkende bare språkopplæring. Det gjelder blant annet synligheten av samisk innhold generelt, verdier, prinsipper, filosofi og tradisjonell kunnskap i opplæringen. Kommisjonen har ingen direkte forslag til tiltak som retter seg mot at nevnte grunnlag skal være synlig til stede i den opplæringen som samiske barn får. Sametingsrådet vurderer at det er behov for å rette tiltak mot skolene som innehar denne bredden, og ikke utelukkende sette søkelys på språkopplæring.

Sametingets melding om opplæring og utdanning (2012) beskriver samiske verdier og prinsipper ved å vise til at samisk opplæringsfilosofi og sosiale normene er i liten grad til stede i skolen. Meldingen peker på viktigheten av at skolens innhold må gjenspeile det samiske samfunnets egne verdier og bidra til at samiske elevers læring tar utgangspunkt i samisk verdensforståelse og verdier. Utviklingen de siste tiårene har bidratt til en vesentlig «samifisering» av skolen på blant annet læreplannivå, samtidig som at det krever at skoleeier og sentrale myndigheter forstår behovet for en mer kultursensitiv skole.

Ved å konstatere et behov for egne strategier for transformering slik at det samiske samfunnets egne verdier og verdensforståelse får større plass i skolen, reflekterer sametingsmelding om hvordan utviklingen av en samisk skole fortsatt er preget av fornorskningspolitikken. Meldingen peker på at det tar tid å bygge opp og utvikle noe som staten gjennom en særdeles aktiv fornorskningsspolitikk har brutt ned.

Samiske barn og elever i byer

De samiske områdene har i lang tid opplevd fraflytting. Dette har ført til at den samiske befolkningen i byene øker, og at byene i større grad fremover blir viktige samiske områder. Sametingsrådet ser dermed at byene krever særskilte tiltak i opplæringssektoren. Alta Videregående skole har i sitt hørings svar lagt vekt på at skolene er viktige arenaer for å bygge identitet og er sentrale bidragsyttere i å gi samiske ungdom mulighet til å ta tilbake sitt samiske språk. De legger også vekt på at opplæringen må ta utgangspunkt i et samisk mangfold, og at samisk tematikk bør innlemmes i alle fag.

Revitalisering av samisk språk må inn i lovverket

Kommisjonen skriver under pilar 2 at «det er nødvendig med et språkløft og en målsetning om flerspråklighet i samfunnet som gir gode rammer for revitalisering av språk for både barn, unge og voksne». Sametingsrådet vurderer denne påpekningen som viktig og sentral. Selv om kommisjonen ikke gjør en egen gjennomgang og vurdering om dagens lovverk er tilfredsstillende for å sikre revitaliseringen av samiske språk, peker kommisjonens kommentar på at det er behov for et tydeligere målformulering for samiske språk.

I dag er det i hovedsak fem lovverk som berører samiske språk og som i dag muliggjør revitalisering av samiske språk. Det er opplæringsloven, samelovens kapittel 3, barnehageloven, stadnamnlova og språkløven. Språkløvens formål er å sikre vern og status for samiske språk. Sameloven som helhet bruker grunnlovens ordlyd i beskrivelsen av formålet, mens opplæringsloven og barnehageloven ikke nevner samiske språk i formålsparagrafen. Stadnamnlovas formålsparagraf sikrer hensynet til samiske stedsnavn.

Norge har ratifisert Europarådets minoritetsspråkspakt. Der er nordsamisk, lulesamisk og sørsamisk definert som minoritetsspråk i Norge. Minoritetsspråkspakten består av flere deler som forplikter staten på ulike måter. Del II av pakten gjelder for alle regions- eller minoritetsspråk i landet. I tillegg har pakten en del III som har mer omfattende og mer detaljerte regler for blant annet utdanning, rettsvesen, offentlig forvaltning, media og kultur. I Norge er nordsamisk, sørsamisk og lulesamisk språk omfattet av paktens del III.

Både opplæringsloven og samelovens kapittel 3 er lovverk som gir samer rettigheter til opplæring i og på samisk og samiskspråklige tjenester. Dette er en innramming av enkeltsamers rettigheter til samiskspråklige tjenester som krever at offentlige myndigheter, gjerne kommuner, tilbyr tjenester hvis det skulle være krav om dette. Det er ikke lovverk som uttaler at offentlige myndigheter skal jobbe for revitalisering av samiske språk. Det er med det ikke en kollektiv rett for alle samer at samiske språk skal revitaliseres, brukes eller høres i samfunnet. Sametingsrådet vurderer at opplæringslovens, språkløva og samelovens kapittel 3 mangler en klar målsetning og ambisjon på vegne av de samiske språkene og det samiske folk som en kollektiv gruppe.

Sametinget har de siste årene jobbet for å tydeliggjøre formålet med samiske barnehager og opplæring og utdanning. I arbeidet med Kunnskapsløftet ble læreplanene for fagene samisk som første- og andrespråk tydeliggjort med at samiskspråklighet skal være en sentral kompetanse hos elevene. Videre har Sametinget innført samiskspråklig mål i satsningen Gratis samiskspråklige barnehager. Sametinget har også utarbeidet rapporten «Sámos: Sterke språkmodeller» som redegjør hvor hvordan oppnå og tydeliggjøre målet med samiskspråklighet i det organisatoriske og pedagogiske arbeidet i barnehager og skoler.

Sametingsrådet mener at revitalisering av samiske språk må tydeliggjøres i lovverk, og at det må gjøres endringer i opplæringsloven, barnehageloven, samelovens kapittel 3 og språkløven for å tydeliggjøre et mål om samiske språk som samfunnsbærende språk.

Mangel på statistikk

Kommisjonen tematiserer og problematiserer manglene på oppdatert statistikk over antallet samiskspråklige og

behovet for språkvitenskapelig dokumentasjon. Selv om kommisjonen påpeker mangelen på statistikk viser de likevel at kommisjonen ikke registrert noen områder eller språk der revitalisering har økt antallet talere til det nivået det var på før fornorskningspolitikken ble igangsatt. God språkpolitikk må ta utgangspunkt i ulike språksituasjoner. Dette forutsetter god bakgrunnskunnskap og jevnlig kartlegginger. Det har vist seg å være vanskelig å få oversikt over antall språkbrukere fordi man ikke har registre som kan brukes til dette.

En stor utfordring i utarbeidelsen av statistikk og offentliggjøring i opplæringssektoren av dette er at det er relativt få samiske elever som gjennomfører nasjonale prøver og eksamener og offentliggjøring av statistikkene ikke skjer på grunn av personvern hensyn. Norsk kvalitetsvurderingssystem (NKVS) kom i 2006, sametingsrådet vurderer at samiske elever har gått glipp av viktig utviklingsarbeid i over 15 år siden NKVS usynliggjør samiske elever. Samfunnet har ikke hatt data og kunnskap til å kunne bedre opplæring i og på samisk og nasjonale myndigheter har mangelfull styringsinformasjon. Sametinget har i begrenset grad tilgang på slik data, og det utvikles begrenset statistikk og oversikt over samiske forhold i skolen. Sametingsrådet forventer at nasjonale myndigheter i mye større grad enn i dag forplikter seg til å innhente egne kunnskapsgrunnlag om samiske elever. Uten slike kunnskapsgrunnlag omtales sjelden de særlig samiske utfordringene og det utvikles ikke tiltak for å rette opp eventuelle skjevheter. Sametingets plenum behandlet sak 12/22 *Kvalitet i fremtidens skole - samiske elevers faglige og sosiale birgejupmi/bierggim/bierkenidh*, der det gjøres en bred gjennomgang av kvalitetsutviklingsfeltet i grunnskolen.

Sametingsrådet mener det er viktig å styrke og synliggjøre styringsinformasjonen om utvikling av samiske språk, språk-fagene og den samiske skolen.

Sametingets rolle i arbeidet med språk og oppæring

Da NOU 2016:18 *Hjertespråket* ble levert ønsket Sametinget en helhetlig oppfølging og at foreslåtte lovendringer innenfor justis, helse, opplæring og språk ble behandlet under ett. Dette er dessverre ikke gjennomført. Utfordringer med koordinering mellom de ulike departementene har ført til at Kommunal- og distriktsdepartementet valgte å bare revidere samelovens kapittel 3.

Sametingsrådet mener kommisjonens rapport bekrefter behovet for en helhetlig oppfølging. I tillegg er det behov for å vurdere endringer som vil bidra til at statlige myndigheter ikke bare skal bevare samiske språk, men virke til at samiske språk kan bli samfunnsbærende språk. Sametingsrådets visjon er at samiske språk skal være en naturlig del av samfunnet, og at alle skal gis mulighet til å høre, se og bruke samiske språk på alle samfunnsområder. Samiske språk skal være en naturlig del av hverdagen for både samisk- og norsktalende og Sametinget skal ha myndighet og ressurser til å legge premissene for den språkutviklingen det samiske folket ønsker for sine språk.

NOU 2016:18 *Hjertespråket* ser på Sametingets rolle i arbeidet med samiske språk, og viser til at Sametinget er en kompleks organisasjon i krysningfeltet mellom statlig forvaltning og samisk folkevalgt organ. NOU 2016:18 *Hjertespråket* peker på behovet for å se på ansvaret og rammene for utviklingen av samiske språk i fremtiden, inkludert Sametingets rolle i arbeidet med samiske språk. Språkutvalget foreslo i utredningen at Sametinget må få en større rolle i arbeidet med samiske språk, både språkpolitikk, språkforvaltning og faglige språkarbeid. Sametingsrådet er enig i at Sametingets rolle i arbeidet med samisk språk må styrkes. Sametingsrådet ser også at det ikke nødvendigvis innebærer at Sametinget skal ha ansvaret for utførelsen av alle oppgavene. Sametingets rolle er først og fremst å være et folkevalgt parlament for det samiske folket. Det innebærer at Sametinget skal ha myndighet og ressurser til å legge premissene for den språkutviklingen det samiske folket ønsker for sine språk. Dette forslaget er ikke blitt fulgt opp av sentrale myndigheter.

Sametinget har både rett og plikt til å arbeide for større innflytelse over utdanningssystemet, og sammen med statene sikre at samiske elever får et skoletilbud som tilfredsstillende nasjonale og internasjonale standarder og som også ivaretar elevenes identitetsutvikling og det samiske samfunnets kompetansebehov. Utdanningssektoren og utdanningspolitikken er helt avgjørende forhold i ethvert samfunns utforming av sin selvstendighet og sine demokratiske rettigheter. Samene har som folk rett til egne utdanningsinstitusjoner og til et utdanningssystem som binder oss sammen. Denne retten er forankret i ILO konvensjonen 169 og i FNs erklæring om urfolks

rettigheter (UNDRIP), men også i kompetansebehovene i det samiske samfunnet.

Framtidens samiske samfunn må bygges på kunnskap, både den formaliserte akademiske kunnskapen, men også samisk tradisjonskunnskap. Den samiske skolen skal være forankret i tradisjoner og felles verdier, og ruste oss for fremtiden, både som enkeltmennesker og som et folk. Kompetanse er det samiske samfunnets viktigste ressurs, derfor må Sametinget prioritere barnehage, utdanning og forskning både i politikktutvikling og i praktisk politikk. For at det samiske kulturfellesskapet skal utvikles, og for at de samiske elevene skal utvikle sin samiske identitet, må utdanningssystemet bidra til utvikling, fornyelse og forandringer i det samiske samfunnet.

Utdanning er av grunnleggende betydning for det samiske samfunnets økonomiske, sosiale og kulturelle utvikling, og det er derfor viktig at samefolket selv har kontroll over utdanningens form og innhold. Dette innebærer at de samiske folkevalgte organene må ha innflytelse over innholdet i den samiske skolen, kvalifiseringen av samiske lærere, forvaltningen av samiske skoler og utviklingen av de samiske språkene. Dagens situasjon for det samiske folket, bosatt i fire ulike nasjonalstater, og både i områder der samer er i majoritet og i minoritet, gir store utfordringer i forhold til utvikling av en samisk utdanningspolitikk og en samisk skolepraksis.

For å realisere Sametingets visjon og redusere konsekvensene av språktap, må vi først se nærmere på strukturene for språkforvaltning og språkrevitalisering, med spesiell oppmerksomhet på ansvaret og rammene for de samiske språkene. Hjertespråkutredningen har påpekt behovet for en klarere separasjon mellom Sametinget som et politisk organ og Sametinget som et forvaltningsorgan. Derfor foreslår Sametingsrådet å styrke Sametingets kapasitet ved å etablere eksterne enheter som tydeliggjør skillet mellom forvaltning og politikk i Sametinget. Dette er nødvendig fordi Sametinget for øyeblikket har forvaltningsoppgaver som normalt hører hjemme i en ekstern etat eller direktorat.

Diskusjonen om Sametingets rolle i den samiske skolen er også svært viktig. Sametinget har forskjellige roller som politisk premissleverandør, forvalter, veileder, utvikler, ombud og tilsynsorgan i forhold til den samiske skolen. Det er avgjørende å avklare hvilken rolle som best ivaretar prinsippet om intern selvbestemmelse innen skole og utdanning for samene. Det er også viktig å evaluere i hvilken grad Sametinget faktisk fungerer som premissleverandør overfor besluttsende myndigheter. Videre må vi vurdere muligheten for at Sametinget kan gjennomføre sin egen politikk direkte i den samiske skolen, noe som er nært knyttet til styringen av skoleforvaltningen.

I dag har Språkrådet i Norge ansvar for forvaltning av samiske språk, men Sametingsrådet ser behovet for etablering av en egen forvaltningsenhet for samiske språk, et samisk språkråd. Dette rådet skal da få retningslinjer og mandat fastsatt av Sametinget. For å sikre at Sametinget kan bidra effektivt innen utdanningssektoren, bør man vurdere å bruke den tidligere modellen til det samiske utdanningsrådet som en referanse. Det vil være mulig å ha både et samisk utdanningsråd og et samisk språkråd lokalisert til Sametingets ytre organ. Videre, når det gjelder Samisk stedsnavntjeneste, som for tiden er en del av Sametinget, bør man også vurdere muligheten for å skille denne tjenesten ut som en egen, ekstern enhet. Disse ulike elementene understreker behovet for å etablere et eksternt organ for Sametinget.

I spørsmål som omhandler Sametinget som en eventuell forvalter av de sameskolene som i dag forvaltes direkte av direktoratet, er det viktig å merke seg at dette kan gjøres gjennom enten en organisasjon der forvaltningen håndteres på en mer ekstern måte. Hvis dette spørsmålet blir mer aktuelt, må det være en klar forutsetning at Sametinget har tilstrekkelige ressurser til å drive skoler av høy kvalitet og samtidig sikre at opplæringen holder en høy standard.

Rådet viser ellers til Sametingets behandling av NOU 2016: 18 Hjertespråket i SP sak 44/16 *NOU 2016:18 Hjertespråket - Sametingets grunnlag og premisser* og Sametingets språkstrategi *Giellalokten* i SP sak 60/18 *Språkløftet - Sametingets strategier for samiske språk*,

Sametingsrådets vurdering av tiltak:

Tiltak 2.1: Kommisjonen foreslår en nasjonal satsing på gjennomgående språkopplæring for kvensk og samiske språk fra barnehage til voksenopplæring.

Sametingsrådet støtter forslaget til tiltak. Det samiske folket ble frarøvet våre språk av norske myndigheter og de samme myndighetene har nå et ansvar for å gi det samiske folket våre språk tilbake. Samtidig vil Sametingsrådet videre peke på noen enkeltområder det trengs å rettes særskilte tiltak mot. Forslagene er ikke uttømmende og vil kunne suppleres.

For sametingsrådet er det viktig å poengtere at språkrevitalisering eller –vitalisering ikke bare betyr at mennesker i dag skal lære seg et nytt språk. Språket vil også hjelpe å knytte mennesker sterkere til sin bakgrunn, til sine forfedre og til sin identitet. Kan du språket øker forståelsen for kulturelle praksiser.

Det er sentralt i oppfølgingen av kommisjonsrapporten å sikre helhetlige opplæringstilbud, slik kommisjonen peker på. Det er viktig med sømløse overganger mellom blant annet barnehage, skole og høyere utdanning. Det er i voksenopplæringen viktig at det tilbys en bredde i opplæringen og kursene med både nybegynnerkurs og kurs for de som innehar noe språkkompetanse.

Samiske barnehager

Samiske barns rett til sitt eget språk og sin egen kultur starter når barnet er født. Sametingsrådet har som hovedmål i barnehagepolitikken å sikre at samiske barn møter et barnehagetilbud som tar utgangspunkt i, bevarer og utvikler samiske språk, kultur og samfunnsliv. Sametingsrådet er tydelig på at alle samiske barn skal ha rett til et samisk barnehagetilbud. Den samiske barnehagen skal gi samiske barn et godt grunnlag som kan bygges videre på i skolen, i studier og til slutt i arbeidslivet.

Det er økende etterspørsel etter samiske barnehagetilbud, særlig i byene, men utvidelsene av tilbudene har ikke møtt den økende etterspørselen. Det er nødvendig å styrke det samiske barnehagetilbudet, spesielt i byer der etterspørselen er størst.

Sametinget har de siste årene aktivt jobbet med implementering av rammeplanens samiske innhold og utvikling av samisk pedagogikk og metodikk sammen med barnehagene. Sametinget har blant annet gjennomført et større barnehageprosjekt – Sámi mánát odđa searvelanjain (SáMos) – hvor målsetningen har vært å tydeliggjøre hva en samisk barnehage er og hvordan de pedagogiske prinsippene er. Samtidig har Sametinget fått utarbeidet rapporten *Sterke språkmodeller* som diskuterer metode og organisering for å lykkes med språkarbeid i barnehagene.

NORCEs evalueringsrapport, *Fra «bør» til «skal» - Rammeplan for barnehagen i et implementeringsperspektiv* (2023), av implementeringen av rammeplan konkluderer med at Sametingets rolle i utarbeidelsen og implementeringen av rammeplanen overfor de samiske barnehagene og de samiske avdelingene er helt sentral. Sametingsrådet fremmer forslag om å etablere en ytre etat for å tydeliggjøre skillet mellom politikk og forvaltning. Sametingets rolle i implementeringen av rammeplanen understreker dette behovet og et tydeligere skille ved en ytre etat vil styrke dette arbeidet

Norce evalueringsrapport peker på at rammeplanens samiske innhold ikke synliggjør mangfoldet i samisk språk og kultur på en god nok måte. Sametinget har i sin barnehagestrategi *Sametingets strategier for samiske barnehagetilbud 2021-2025 – Et krafttak for samiske barnehager* sett behov for å utvikle en egen samisk rammeplan. I Sametingets utviklings- og implementeringsarbeid, blant annet gjennom SáMos, har det blitt identifisert et behov for en samisk rammeplan for barnehage. Sametingsrådet vurderer at det er viktig å fortsette den pedagogiske utviklingen med en egen samisk rammeplan som ivaretar bredden og mangfoldet av språk og kultur i det samiske samfunnet.

Evaluering av implementering av rammeplanen fra 2017 viser at samiske barnehager opplever større utfordringer i arbeidet med samisk språk enn med samisk kultur. Dette forklares i hovedsak med manglende kompetanse og utfordringer med rekruttering av kvalifisert personale. Ansatte i barnehager må gis mulighet til å ta videre- og etterutdanning i samisk språk for å oppnå ønskelige kvalifikasjoner.

I Meld. St. 13 (2022–2023) *Samisk språk, kultur og samfunnsliv – Kompetanse og rekruttering i barnehage, grunnskole og høyere utdanning* er Sametinget og Kunnskapsdepartementet enige om situasjonsbeskrivelsen på barnehageområdet: Barnehageloven gir ikke samiske barn rett til en samiskspråklig barnehageplass uavhengig

av hvor i landet de bor. Regjeringen har gitt tilbakemelding at de vil vurdere om barnehagelovens regler om samiske barnehagetilbud skal endres og vil se dette i sammenheng med øvrige virkemidler for å løse utfordringene på det samiske barnehageområdet. Regjeringen sier også at de ønsker å bedre tilgangen til barnehagetilbudet for samiske barn både i og utenfor forvaltningsområdet for samisk språk, slik at samiske barn kan sikre og utvikle sitt språk og sin kultur. Språkutvalget foreslo i sin utredning *NOU 2016: 18 Hjertespråket* at kommunen skal ha plikt til å tilby samiskspråklig barnehagetilbud etter en sterk språkmodell til alle barn hvor foreldrene ønsker det. Sametingsrådet mener lovverket må tydeliggjøres slik at samisk språkkompetanse er ett av kravene til ansatte som skal jobbe i samiske barnehager, på lik linje med norskkrav i norske barnehager. Sametingsrådet foreslår derfor at departementet setter ned et utvalg for å vurdere endringer i barnehageloven slik at barnehageloven synliggjør og tydeliggjør samisk innhold og kravet om samisk språkkompetanse hos ansatte i samiske barnehager.

Grunnoppplæring

I overordnet vurdering redegjør Sametingsrådet for at det er behov for å se helheten av den samiske skolen, og ikke utelukkende på samisk språkoppplæring i skolen. Som et sentralt tiltak for å møte dette er Sametingsrådets forslag å etablere en ytre etat for å kunne styrke den samiske skolen og de forvaltningsmessige oppgavene. Sametinget har i dag innenfor utdanning og oppplæring.

Kommisjonen foreslår å styrke eller etablere skoler innen forvaltningsområdet for samiske språk der mesteparten av undervisning kan gå på ett av de samiske språkene. I tillegg ser kommisjonen behov for å etablere samiske klasser i de store byene. Sametingsrådet viser til tilsvarende forslag i *NOU 2016:18 Hjertespråket* om etableringen av samiske profilskoler og støtter forslaget. I tillegg vil det være formålstjenlig å vurdere å etablere nettverk for disse skolene.

Oppplæringsloven

Oppplæringsloven er nylig revidert. Sametingsrådet og regjeringen oppnådde ikke enighet i konsultasjonene. Sametingets ambisjoner for en tydelig rettsutvikling når det gjelder samiske barns rettigheter til opplæring i og på samiske språk ble ikke imøtekommet. Regjeringens hovedbegrunnelse for å ikke kunne utvide rettighetene til samiske barn var at det ikke er mulig å sikre oppfyllelse av eventuelle utvidede rettigheter. Sametingsrådet anser det som bekreftelse på at opplæringen i og på samisk er skjør, slik blant annet riksrevisjonen peker på og som kommisjonen viser til i rapporten. Sametingsrådet tolker kommisjonens forslag til tiltak som behov for en språklig satsing og tiltak for å oppnå språklig likestilling til å speile dette.

Flere høringsinstanser, blant annet Senter for nordlige folk og Árran julevsáme guovdásj/lulesamiske senter, foreslår at samisk språk skal være obligatorisk i grunnskolen i tospråkligkommuner. Sametingsrådet støtter denne vurderingen og mener at dette tiltaket må være en del av kommisjonens forslag som omhandler en overordnet strategi for språklig likestilling.

Når det gjelder rettighetene til opplæring i og på samiske språk mener Sametinget at det bør settes et langsiktig mål om at alle samiske barn i hele landet skal ha rett til opplæring i og på samiske språk. Sametingsrådet støtter dermed kommisjonens forslag om en overordnet strategi for å oppnå språklig likestilling innen flere sektorområder og en nasjonal satsing på gjennomgående språkoppplæring fra barnehage til voksenopplæring.

Samiske læreplaner

Sametinget har myndighet til å fastsette og utvikle læreplaner i samisk språk i grunnskolen og i videregående opplæring, og i læreplaner for særskilte samiske fag i videregående opplæring. I tillegg gir Sametinget forskrifter om opplæring om den samiske folkegruppa og om språket, kulturen og samfunnslivet i tilknytning til de ulike fagområdene. Det innebærer at Sametinget fastsetter det samiske innholdet i nasjonale læreplaner. Sametinget fastsetter imidlertid ikke det samiske innholdet i de samiske læreplanene. Sametingsrådet mener at Sametinget skal fastsette alle læreplaner i det samiske, parallelle og likeverdige læreplanverket. Det er en naturlig utvikling av Sametingets myndighet innen opplæringssektoren jf overordnede vurdering om Sametingets rolle som er

beskrevet tidligere i denne saken.

Gjennom fagfornyelsen har Sametinget forsterket det samiske innholdet enda mer i de samiske parallelle likeverdige læreplanene i Læreplanverket Kunnskapsløftet 2020 Samisk. Nytt i samiskfagene er at opplæringen i både samisk som førstespråk og samisk som andrespråk skal skje etter sterke språkopplæringsmodeller og at samisk som andrespråk skal ha muntlige ferdigheter i fokus.

Utenfor det samiske språkforvaltningsområdet følger samiske elever det nasjonale læreplanverket Kunnskapsløftet 2020, men får opplæring i samisk etter læreplanen i det samiske parallelle likeverdige læreplanverket. Organisering av samisk opplæringen kan være utfordrende, da de ovenfornevnte skolene følger fag- og timefordelingen for Kunnskapsløftet 2006 som ikke har samiskfaget i sin oversikt over fagene.

Sametinget får tilbakemeldinger fra elever og foreldre om at samisktimene blir plassert som et tillegg til timeplanen, eller samisktimene legges der de praktisk- og estetiske fagene ligger med begrunnelse at skolene er bekymret for at opplæring i samisk vil være på bekostning av andre fag. Sametingsrådet mener at skoleiere i Norge må få mer kunnskap om rettighetene samiske elever har, for å kunne tilrettelegge samiskopplæring slik opplæringsloven legger opp til. Videre mener sametingsrådet at det vil være gunstig å se på hvordan Finland organiserer samiskopplæringen.

Læremidler

Fagfornyelsen har medført behov for nye læremidler i alle fag. Videre er det innført tre nye tverrfaglige temaer hvor det ble behov for læremidler, i tillegg til at digitaliseringen har stått sentralt. Sametinget har siden 2018 prioritert tilskudd til tilpasning og fornying av eksisterende læremidler for å imøtekomme behovene til fagfornyelsen. Sametinget har igangsatt utvikling av ordinære læremidler i samisk som første og andre språk på mange nivåer på nord-, lule- og sørsamisk. Sametinget har også satt i gang prosjekter og utgitt flere læremidler for de tverrfaglige temaene. Sametingsrådet ser behovet for at samisk læremiddelutvikling styrkes på flere områder, det er behov for flere aktører, mer kompetanseheving i form av formell utdanning og kurser. Andre modeller for å organisere arbeidet på må vurderes og man må forsøke å få til et samarbeid med Sametingene i Finland og Sverige. Máze sámesearvi foreslår i sitt høringssvar at retten til samiske læremidler må lovfestes. Sametingsrådet mener videre det er behov for et utvalgsarbeid for å se nærmere på utviklingen av samiske læremidler og foreslå tiltak for å styrke denne, samtidig som at Sametinget må styrkes økonomisk for å satse mer på utviklingen av læremidler.

Samisk språkundervisning med sterke språkopplæringsmodeller

Behovet for en undersøkelse av sterke språkopplæringsmodeller har oppstått i det samiske samfunnet fordi elever ikke lærer samisk godt nok i dagens samiskopplæring, blant annet på grunn av fag- og timefordelingen. Sametinget har i forbindelse med prosjektet Sámi mánát odđa searvelanjain (SÁMOS), i mars 2021 utnevnt en arbeidsgruppe som definerer sterke språkmodeller tilpasset en samisk kontekst. I rapporten er det både konkrete forslag og tydelige krav om hvordan språket kan styrkes i barnehager og på skolen. I sine høringssvar har Senter for nordlige folk og Ivgu sámisearvi pekt på behovet for sterke språkopplæringsmodeller også i videregående skole.

Fjernundervisning, språksamling og hospitering

Sametingets syn er at hospitering/språksamling er et viktig og ofte et nødvendig tiltak for å oppnå et godt læringsutbytte i faget samisk. Læreplanen i samiskfagene skal være styrende også for innholdet i hospitering/språksamling. Det er også i fagfornyelsen sikret at læreplanene i samiskfaget skal gis etter sterke språkopplæringsmodeller, som blant annet innebærer opplæring i et samiskspråklig miljø. I Rammeverk for fjernundervisning i samisk står det blant annet at elever som får samiskopplæring gjennom fjernundervisning, som regel ikke har språkstøtte i sitt nærmiljø og får ikke praktisert språket utenom i samisktimene.

Språksamlinger og hospitering vil gi elevene anledning til å praktisere språket i en naturlig setting og knyttet til ulike aktiviteter. Det vil bidra til å styrke elevenes samiske identitet og tilhørighet. Videre står det i rammeverket

at språksamlinger/hospitering kan være nødvendig for å oppnå kompetansemålene i faget. Sametinget ser behovet for en nasjonal organisering og koordinering av fjernundervisning og språksamlinger. Dette bør inkludere en langsiktig planlegging og dimensjonering basert på antallet elever over tid. Sámi allaskuvla foreslår i sitt høringssvar at fjernundervisning må forbedres, og at hospitering må gjennomføres. Sametingsrådet og regjeringen er enige om å styrke og utvikle fjernundervisningen særskilt og vil våren 2024 gjennomføre innspillmøter med aktører innen fjernundervisning.

Samiske barn med behov for særskilt tilrettelegging

Samiske barn med særskilte utfordringer i skolen har rett til opplæring i samisk språk og i tillegg rett til å få sin opplæring tilpasset sitt nivå utover ordinært tilrettelagt opplæring som alle barn skal ha. Samiske barn med særskilte behov, har mange andre utfordringer i dag sammenlignet med andre barn. Det er stor mangel på samiske kartleggings- og diagnostiseringsmateriell, - læringsressurser og samiskspråklige spesialpedagoger og annen fagekspertise. Det kan være vesentlig forskjell mellom kvaliteten på barnehage- og skoletilbudet for samiske barn og ikke-samiske barn, grunnet overnevnte utfordringer.

Etter- og videreutdanning, voksenopplæring

I tidligere utdanning av skoleledere og lærere, har det vært lite eller ingen søkelys på samisk språk, kultur og samfunnsliv, ei heller på lokalhistorie om samiske forhold. Dette har medført at mange lærere og skoleeiere har for lite kunnskap om det samiske, og kjenner lite til samiske barns språk, kultur og samfunnsforhold. Læremidler generelt inneholder lite undervisningsmateriell som omhandler samisk språk, kultur og samfunn. Dette betyr at mange elever med samisk bakgrunn ikke møter lærere som innehar denne kunnskapen. For å styrke læreres kompetanse til å undervise om samiske forhold, er det viktig at det tilrettelegges for etterutdanning av lærere i/om samisk språk, kultur og samfunnsforståelse, eller tilrettelagte kurs. Nord-Troms videregående skole, NetSam og NASAK peker i sine høringssvar på behovet for et kunnskapsløft. Dette gjelder spesielt for de lærere som har jobbet lenge i skolen og som ikke fått etterutdanning og kurs i samiske temaer.

Etterutdanning er spesielt viktig da det etter fagfornyelsen skal være samisk innhold i alle læreplaner, eksplisitt eller implisitt. Like viktig er også innsikt i det samiske for de som jobber med samiske barn, og gjelder blant annet de som er med i laget rundt barnet som helsesøster, Pedagogisk-psykologisk tjeneste (PPT) og barnevernet når tiltak skal settes i gang.

Sámi allaskuvla, Gáivuona suohkan- Kåfjord kommune, linna ja biras sámiid searvi foreslår i sitt høringssvar at språkopplæring burde gjøres tilgjengelig i arbeidstiden. Mjøsán Dajve Saemien Siebre vektlegger behovet for voksenopplæring. Várdobáiki foreslår i sitt høringssvar at samiske foreldre bør få støtte gjennom stipend for å tilegne seg samiskspråklig kompetanse slik at de kan være støtte for egne barn i opplæringen.

Tilgang til språkkurs

Alle må få lov til å lære seg samisk og gå på samiskkurs dersom de ønsker det. Om man skal kunne lykkes med språkevitalisering, må vi få nye språkbrukere. Voksne som lærer seg språket og blir aktive språkbrukere er foreldre til fremtidens samisktalende barn. Foresatte til samiskspråklige barn, eller barn som lærer språket har også behov for å lære samisk for å kunne bidra til sine barns språkutvikling. Språkkurs der man kan lære seg det grunnleggende i språket er avgjørende for at voksne skal kunne lære seg samisk. I dag tilbyr ulike aktører, både språksentre, institusjoner og private, språkkurs. En satsing på språkkurs med tilrettelegging både på dag- og kveldstid vil bidra til at foresatte og den øvrige samiske befolkningen vil få muligheten til å ta tilbake språket. Kommisjonen oppfordrer til at språksentrene får et tydeligere ansvar, og tilstrekkelig finansiering, for å tilby jevnlig språkkurs til voksne, og for å være en ressurs for barnehager og skoler i form av språkarena. Mange av høringssvarene har også pekt på behovet for permisjon med lønns- eller gode stipendordninger som gir enkeltmennesker mulighet til å kunne ta tilbake hjertespråket. Sametingsrådet er enig i at her må det utvikles gode støtteordninger.

I kommisjonens rapport vises det også til støtte fra språkforbilder og språkmentorer i denne prosessen, som

underveis kan motivere nye språkbrukere til å fortsette å gjøre en innsats for å oppnå gode språkferdigheter i samisk. I Sametingets høring foreslår Norgga Sámiid Riikkasearvi språkveildere som et av deres tiltak i oppfølgingen av rapporten. Kommisjonen viser til at dette legger grunnlaget for trygge og kompetente språkbrukere, og vil også føre til at en på sikt kan få flere som velger disse språkene i skolen og i høyere utdanning. Dette kan gi gode langsiktige ringvirkninger i det norske samfunnet og gjøre også truede språk til en del av samfunnets viktige ressurser.

Kommisjonens rapport viser til at det kan være utfordrende for ikke-samisktalende samer å overvinne de emosjonelle barrierer i prosessen å kunne ta tilbake språket, en språkspærre. Jane Juuso ved Isak Saba guovddáš har utviklet et kurs for personer som ønsker å ta språket tilbake. På dette kurset fokuseres det på å overvinne emosjonelle og kognitive utfordringer som hindrer nye språkbrukere å ta tilbake samisk. Disse nye språkbrukerne har et sterkt ønske om å oppnå språkferdigheter i et språk som deres eldre slektninger eller tidligere generasjoner kunne. På denne måten styrker de nye språkbrukerne ikke bare sin egen identitet, men også tilhørigheten til generasjonene før dem.

I en situasjon med stadige språktap i samfunnet er hver språkbruker, og enhver som er motivert til å lære språk, en verdifull ressurs. Sametingsrådet vil trekke frem at kommisjonen også mener at det er viktig å gi språkløft for de som har samisk som førstespråk eller har det som sitt morsmål. Det samiske samfunnet har behov for at flere samisktalende også får mulighet til å utvikle sitt morsmål.

Forskning og høyere utdanning

Samisk høyere utdanning har vært gjeldende siden 1826 da Trondenes seminarium ble etablert. Seminaret hadde som mål å utdanne blant annet samiske lærere. Kommisjonen peker i tillegg på at behovet for sørsamiskspråklige lærere har vært tematisert siden 1908. Samtidig viser kommisjonen til forskningens problematiske fortid, som har hatt store konsekvenser for den samiske befolkningen. Yngvar Nielsen presenterte i 1889 en teori, den såkalte «fremrykkingsteorien», som hevdet at samene hadde innvandret til sørlige Sábmme fra 1600-tallet og ut på 1700-tallet. Teorien var et brudd med forståelsen om at samer hadde hørt hjemme i området i lang tid, og fikk blant annet konsekvenser i bruk av fjellområder som reinbeiteområde. På samme måte mener kommisjonen at den fysiske antropologien har bidratt til stereotypisering og stigmatisering gjennom målinger av kropp og oppgraving av skjeletter. Dette er en arv som sektoren preges av den dag i dag.

I dag blir det mye av samisk forskning finansiert via Forskningsrådet, enten direkte eller indirekte. Også universiteter og Sámi allaskuvla har via sine rammebudsjett mulighet til å finansiere forskning som anses for viktig for institusjonens samfunnsoppdrag innen forskning, formidling og kunnskap. Forskningsrådets samiske porteføljesprogram har årlig omtrent 12 millioner kroner som er øremerket til oppfølging av porteføljeplanen til styret.

Sametingsrådet vil oppfordre Forskningsrådet til å følge kommisjonens anbefaling om å vurdere hvordan den kan bidra til forsoning i lys av de funn Sannhets og forsoningskommisjonens rapport. Rapporten peker på kunnskapsamfunnets rolle i forskningen og Sametingsrådet mener at en stor økning i den økonomiske rammen til det samiske porteføljestyret bør være en forpliktelse som følger med i et kollektivt nasjonalt arbeid som er en del av en forsoningsprosess. Norges Arktiske universitet – UiT har i sitt høringsvar pekt på at det er viktig å konkretisere tiltak og adressere hva hver enkelt kan gjøre.

Samisk høyere utdanning og forskning er i nasjonal sammenheng fortsatt i en oppbyggingsfase. Det har de siste tiårene skjedd en positiv utvikling med opprettelsen av Sámi allaskuvla, utvidelse av samisk studietilbud og styrking av samisk kompetansemiljø ved blant annet Nord Universitet og UiT Norges arktiske universitet. Det er utdannet samiske forskere innenfor mange felt, og i tillegg er det en positiv utvikling av tilbud innenfor høyere utdanning og forskning i samisk språk. Sametingsrådet er fornøyd med den styrkingen som har skjedd de siste årene, men konstaterer likevel at kunnskapsutfordringene er betydelige innen alle felt. Samiske utdannings- og forskningsmiljøer er små og sårbare, og det er nødvendig med koordinering og samarbeid både nasjonalt og på nordisk nivå. Sametinget ser et behov for en målrettet og planlagt satsning og oppbygging av samiske forhold i sektoren. Sametingsrådet har et mål om at samisk perspektiv iverksettes i relevante utdanninger for å bidra til å dekke kompetansebehovet i det samiske samfunnet. Sametingsrådet oppfordrer til å øke og styrke samarbeidet

og at universitetene tilbyr studier med opptak på årlig basis.

Kompetansemangelen beskrevet i Meld. St. 13 *Samisk språk, kultur og samfunnsliv – Kompetanse og rekruttering i barnehage, grunnopplæring og høyere utdanning* preger også universitets- og høyskolesektoren. Det er derfor viktig at sektoren aktivt bidrar til å utdanne studenter med kunnskap om samiske samfunnsforhold og med samisk språkkompetanse, og samtidig utvikler fag- og språkkompetanse internt i egne institusjoner.

Sametingsrådet ser behovet for en ny utredning som ser behovene for oppbygging av samiske dimensjoner i sektoren.

Som for regjeringen er det et mål for Sametinget at alle skal ha tilgang til utdanning, uavhengig av bosted og livssituasjon. Mange voksne som ønsker en grunnutdanning eller har behov for mer kompetanse, har begrensede muligheter til å studere heltid på campus. Tilgang til fleksible studietilbud er derfor avgjørende for å dekke lokale og regionale behov for kompetanse og arbeidskraft, og for bevaring og vitalisering av samiske språk.

Sametinget har bidratt til etableringen av 19 språksentre i samiske lokalsamfunn for å styrke revitaliseringsarbeid lokalt og regionalt. Sametingsrådet har gode erfaringer med språksentrene som lokale språkopplæringsaktører. De samiske språksentrene arbeider med voksenopplæring og språkarenaer som deres viktigste arbeidsområde. Flere av språksentrene tilbyr, i samarbeid med Sámi allaskuvla og Universitetet i Tromsø, studiepoenggivende kurs og studier i samiske språk. Det finnes med andre ord allerede en struktur for å imøtekomme behovet for språkopplæring og bruk av samisk språk i hverdagen. Det språksentrene trenger er styrkede ressurser, både økonomiske og personellmessige. Sametinget må gis mulighet til en reel styrking av språksentrenes økonomiske situasjon slik at de virkelig kan bidra til å møte behovet for språkopplæring i samfunnet. Språksentrene har potensiale til å kunne videreutvikle seg til lokale utdanningsssentre som kan tilby voksenopplæring i samiske språk av god kvalitet mange steder av norsk side av Sábmme og foreslår dette som et eget tiltak. Sametingsrådet ser også muligheter for å etablere flere språksentre i områder der det ikke finnes språksentre, eller å utvide virkeområdet til etablerte språksentre. Sametingsrådet jobber med å revidere Sametingets språksenterstrategi med mål å styrke språksentrene.

Samisk språkombud

Det er mange ulike aktører som på forskjellige måter har et ansvar for samiske språk lokalt, regionalt og nasjonalt. Det finnes imidlertid ikke et overordnet organ som påser at språk- og opplæringsrettighetene samiske språkbrukere har krav på blir oppfylt.

Samisk språkutvalg konkluderer i sin utredning Hjertespråket at «dersom alle de samiske språkene skal kunne overleve, og Norge skal kunne overholde sine internasjonale forpliktelser, kreves en kraftinnsats fra staten og alle involverte offentlige og private aktører». Utredningen viser at det er et stort behov for innsats for de samiske språkene på ulike nivåer i samfunnet og at det legges særlig vekt på barn og unges språkkrettigheter og språktilbud. Samisk språkutvalg foreslår at det opprettes et samisk språkombud. Utvalget foreslår at språkombudets arbeidsområde omfatter alle som faller inn under virkeområdet for bestemmelsene i sameloven kapittel 3. Videre foreslås det at ombudet kan virke av eget tiltak eller etter henvendelse fra andre, og språkombudet avgjør selv om en henvendelse gir tilstrekkelig grunn til behandling.

Både Hjertespråket, Giellalokten og riksrevisjonens undersøkelse, og henvendelser til Sametinget viser at det er et stort behov for informasjon, veiledning og bistand i forhold til språk- og opplæringsrettigheter i det samiske samfunnet. Dette gjelder både informasjon om hvilke språk – og opplæringsrettigheter som gjelder innenfor og utenfor forvaltningsområdet for samiske språk, informasjon om hvor man skal henvende seg får å få sine rettigheter oppfylte og hvordan gå frem i tilfeller hvor man ikke får sine rettigheter oppfylt. Uavhengig av hvordan samisk språkombud blir organisert som et selvstendig organ eller tilknyttet et eksisterende organ, vil det være helt avgjørende at ombudet har myndighet til å virke på selvstendig grunnlag og etter henvendelser fra andre, og at ombudet har tillit og aksept i samfunnet.

Sametingsrådet mener at det må etableres et samisk språkombud.

Tiltak 2.2: Kommisjonen foreslår en målrettet satsing på og en synliggjøring av kvensk og samisk språk i offentligheten

Kommisjonen har foreslått at det må gjøres et stort arbeid for at samiske språk og kvensk synliggjøres i offentligheten. Dersom offentlige etater tar i bruk samiske språk i sitt arbeid, vil synligheten og bevisstheten om samiske språk øke. Det gjelder eksempelvis ved informasjon til befolkningen, skilt, stedsnavn og internettsider. Sametinget viser også til at andre aktører som aviser og medier har et stort potensial i å synliggjøre samiske språk i deres arbeid.

Sametinget har i flere år jobbet for å styrke synligheten til samiske språk i det offentlige rom. I tillegg til de offentlige bruk av samisk språk i sin oppgaveløsning, mener sametingsrådet at språkene også skal synliggjøres ellers i samfunnet. I Sametingets språkstrategi Giellalokten (SP sak 60/18) er et av innsatsområdene etableringen av Sámi Giellavahkku, som har som mål å løfte statusen til de samiske språkene, synliggjøre de samiske språkene og øke kunnskap om samiske språk og kultur i hele samfunnet. Sámi giellavahkku er blitt arrangert siden 2019. Sametingsrådet retter særlige forventninger til Stortinget. Private firmaer og aktører, slik som butikker, bør oppfordres til å skilte på samisk. Registrering og skilting av stedsnavn ble i høringssvarene nevnt som viktige tiltak for å synliggjøre de samiske språkene. Sametingsrådet mener offentlige myndigheter, Storting, departement og andre skal skilte og synliggjøre på de samiske språkene.

Synliggjøring av det samiske språk i offentligheten

Rapporten dokumenterer ikke bare hvordan språktapet har fortonet seg for enkeltmennesker. Den viser også hvordan usynliggjøringen av språket i samfunnet har skjedd. Det igjen har bidratt til at samers tilhørighet til deres tradisjonelle bosetningsområder kan fremstå som uklar eller usikker. Dette blir særlig tydelig i dokumenteringen av hvordan myndighetene aktivt har ønsket at samiske stedsnavn skulle byttes ut til fordel for oversatte norske navn.

Synliggjøring og anerkjennelse av de samiske språkene handler om å bruke disse i ulike situasjoner som har betydning for den samiske befolkningen. Sametinget erfarte under koronapandemien at viktig informasjon om koronasmitte forelå på norsk, nynorsk og en rekke andre språk. Informasjonen kom ikke på samisk før etter at Sametinget hadde påpekt dette. Et annet eksempel er testing av nødmeldinger. 10. januar i år ble nødmeldinger igjen testet, og også denne gang forelå meldingene på norsk, nynorsk og engelsk til tross for at norsk og samiske språk er likeverdige språk i Norge.

Sametingsrådet vil vise til NOU 23:17 Nå er det alvor, som peker på behovet for at beredskapspersonell som jobber med den samiske befolkningen i forvaltningsområdet for samisk språk innehar samisk språkkompetanse. I beredskapssituasjoner vil behovet for å uttrykke seg på eget språk være svært viktig. Utredningen understreker at mangel på samisk språkkompetanse utgjør en alvorlig trussel for beredskapen i en krisesituasjon.

NOU 23:17 Nå er det alvor peker på at en satsning på å rekruttere samiskspråklig personell og tilbud om opplæring i samiske språk for studenter og fagpersonell er nødvendig for å dekke fremtidens behov, og viser også til at politidirektoratet arbeider med å opprette en kompetansegruppe for å styrke politiets forutsetninger for å imøtekomme kravene til samisk språk- og kulturkompetanse i politiet. Sametingsrådet støtter dette og mener at flere yrkesgrupper må styrke deres arbeid for å imøtekomme samiskspråklige brukere. Rekruttering av fagpersonell innenfor sikkerhet og beredskap vil høre naturlig inn under en helhetlig satsning på rekruttering og kompetanseheving og i en strategi for styrking og synliggjøring av samiske språk.

Stedsnavn og personnavn

Svært sentralt i denne sammenheng er synlighet i form av stedsnavn og personnavn. Etter en hard fornorskningsspolitikk, der myndighetene jobbet hardt med å fornorske blant annet samiske stedsnavn, har det samiske samfunnet arbeidet med å få samiske stedsnavn synlig i samfunnet. Det har ikke vært lett da det i lengre tid har vært motstand mot samiske stedsnavn. Ofte argumenteres det med at de økonomiske utgiftene vil bli for store. Likevel øker andelen vedtatte samiske stedsnavn, flere og flere kommuner ønsker å synliggjøre samiske

stedsnavn.

Sametingsrådet ser at offentlige instanser og grunneiere ikke alltid kjenner til deres rolle og ansvar i arbeidet med samiske stedsnavn. Selv om stedsnavnloven slår fast at offentlige organ skal bruke stedsnavn i deres tjenester, og at blant annet samiske stedsnavn skal brukes på kart, skilt og registre, blir ikke dette alltid fulgt opp.

Sametingsrådet forventer at sentrale myndigheter også følger opp dette, og sørger for at offentlige organer og grunneiere kjenner innholdet i stedsnavnloven og kjenner til deres ansvar i henhold til loven. Sametingsrådet forventer også at fylkeskommunene følger opp kommunenes arbeid med stedsnavnsaker og oppfordrer kommunene og andre offentlige organer om å be om flerspråklige skilt fra Statens vegvesen når det skal skiltes, slik at samiske stedsnavn blir synlige.

I dag er ikke pite- og umesamisk nevnt i stadnamnlovas forskrift. Fordi fornorskningen har vært så effektiv i disse områdene, har man ikke lenger så gode kilder som kan si noe om hvor språkgrensene har vært historisk. Selv om det er vanskelig, kan ikke løsningen være å utelate disse språkene fra forskriften. Sametinget i har i sak 13/22 Tilstedeværelse og synlighet av samiske stedsnavn uttalt at man i samarbeid med myndighetene vil bidra til å finne en bra løsning på hvordan grensene mellom språkområdene defineres i forskriften. Målet må være at man kan få en forskrift som tillater at også pite- og umesamiske navn kan synliggjøres i kart og skilt. I arbeidet med samiske stedsnavn er samisk stedsnavntjeneste viktig. Sametingsrådet mener at kapasiteten til samisk stedsnavntjeneste må økes. Vi må i tillegg øke innsatsen for å få samlet inn, dokumentert og lagret flere samiske stedsnavn.

Organiseringen av samisk stedsnavntjeneste er viktig. Samisk stedsnavntjeneste skal tilrå skrivemåte på samiske stedsnavn etter stadnamnlova og forskrift. Det er derfor et behov for å skille slike rene faglige oppgaver fra Sametingets rolle som parlament. Det er i tillegg et behov for å styrke stedsnavntjenestens kapasitet. I tillegg trengs det også et mer strukturert og styrket arbeid med dokumentering av samiske stedsnavn. Innsamling av samiske stedsnavn har hittil skjedd tilfeldig utfra at enkeltpersoner, organisasjoner eller institusjoner er interessert i å samle inn stedsnavn. Dette arbeidet må styrkes slik at registreringen kan økes. Sametingsrådet har inngått et samarbeid med Sámi allaskuvla om samarbeid med å etablere et samisk stedsnavnarkiv. For norske stedsnavn har man allerede hatt et liknende arkiv i 100 år ved Universitetet i Bergen.

Sametingsrådet foreslår at samisk stedsnavntjeneste legges til en ytre etat, for å skille faglige oppgaver fra Sametingets rolle som parlament.

Sametingsrådet foreslår også etableringen av et eget samisk stedsnavnarkiv. Et eget arkiv vil bidra til forbedret tilgang på innsamlet materiale for både den samiske befolkningen, forskere og offentlige institusjoner.

Språkteknologi og samiske språk

I kommisjonen rapport er det noen tema som ikke er foreslått tiltak til, men som Sametingsrådet ønsker å løfte i denne saken. Vi ser i dag en rivende teknologisk utvikling som det samiske samfunnet må kunne ta del i for å kunne utvikle seg til et brukt språk i et moderne samfunn. For å utnytte potensialet som ligger i kunstig intelligens er det behov for tilgang til datasett (samling av tekst og lyd på samiske språk) av god kvalitet. Språkteknologi som språk-gjenkjenning og talesyntese er viktige komponenter for utviklingen av kunstig intelligens. Det gjelder for eksempel søkefunksjoner, prateroboter, tekst-til-tale-systemer, automatiske dikteringsløsninger og andre hjelpemidler med integrert tale-gjenkjenning og automatiske oversettelsesverktøy. Tale-gjenkjenningssystemer må kunne gjenkjenne alle dialekter.

Mangel på samiskspråklige er en stor utfordring i det samiske samfunnet, og derfor kan språkteknologiske løsninger være et hjelpemiddel i fremtiden. Om man i fremtiden skal kunne bruke språkteknologiske løsninger for kontakt med den samiske befolkningen er det avgjørende å ha godt fungerende og nøyaktige språkteknologiske verktøy.

Sametinget har i dag en eierskapsavtale med UiT Norges Arktiske Universitet knytta til kildekode og infrastrukturelement knyttet til samisk språkteknologi. Divvun og Giellateknogruppa samler inn tekster og lyd på samisk til en språksamling (korpus). Sametinget har i flere år sendt tospråklige tekster til korpus, og har også pålagt tilskuddsmottakere som får støtte fra Sametinget om å sende inn tospråklige eller kun samiske tekster til

korpus. For å øke tilfanget ser Sametinget behov for økte ressurser til dette arbeidet. Det er spesielt behov for å øke tilfanget av tekster med samiske språk som originalspråk (ikke oversatt fra norsk). Sametinget ser behovet for å opprette en samisk språkbank som kan samle inn og forvalte innsamlet tekst og lyd på de samiske språkene. Med opprettelsen av en språkbank vil man kunne styrke arbeidet med å samle inn mer tekst og mer lyd til korpus.

Store teknologiselskap som Google, Microsoft, Apple og andre, utvikler språkteknologiske verktøy for store språk. Mindre språk, som for eksempel urfolksspråk, har ikke tilgang til dette markedet. Den største hindringen er det at de store teknologiselskapene ikke jobber med åpne kildekode, som betyr at andre språk ikke får tilgang til deres verktøy uten deres tillatelse. Sametingene anser det som et stort tap når mindre språk ikke har de samme mulighetene og forutsetningene for at språkene kan fremmes og utvikles. De tre Sametingene behandlet i 2022 sak 41/22 Mijá tekno - Sametingenes felles flaggskipprosjekt i forbindelse med IDIL 2022-2032. I saken har Sametingene vedtatt at de vil fortsette å jobbe for at store teknologiselskaper åpner kildekodene slik at mindre språk også kommer inn på det språkteknologiske markedet. Sametingsrådet forventer at også statene jobber aktivt med dette. Sametingene vil også arbeide for at statene/EU innfører forpliktende påbud om integrerte samiske tastatur overfor teknologiselskaper som leverer informasjons- og kommunikasjonsteknologi (smarttelefoner, datamaskiner og nettbrett) til EUs indre marked.

Sametingsrådet erfarer også at det er ulike behov til tiltak for de forskjellige samiske språkene og det vil kreves ulike tiltak avhengig av den lokale språksituasjonen i hvert enkelt område. Dette vil sametingsrådet følge opp.

Tolketjenesten

Sametingsrådet ser behov for en forbedring i oversettings- og tolketjenester for de samiske språkene. Dette er et tiltak som også ble foreslått i Hjertespråket. Til Sametingets høring om kommisjonens rapport er det også kommet inn flere høringssvar som peker på behovet for flere tolker som kan tolke til, fra og mellom samiske språk. Det er i tillegg forslag om at det startes tolkeutdanning av tolker som kan tegnspråk og samisk.

Sametingsrådet understreker imidlertid at behovet for tolking er like mye tjenesteyters behov for å forstå og bli forstått. Dette innebærer at staten i mye større grad må ta ansvar for fungerende og tilfredsstillende tolkeordninger innenfor kommunal og offentlig tjenesteyting. Sametingsrådet mener derfor det bør etableres en statlig institusjon for oversetting og tolketjenester. Institusjonen skal ha ansvar for at offentlig informasjon oversettes til de samiske språkene, og bistå ulike sektorer med tilrettelegging for tolking. Det understrekes at det er den enkelte tjenesteyters ansvar å legge til rette for bruk av tolk, ha tilfredsstillende tolkeutstyr og at tolkingen gjennomføres på en forsvarlig måte.

Medie- og litteraturtilbudet på samisk er en annen viktig bidragsyter i synlighet av språket. Dette blir nærmere omtalt i Sametingets sak Sannhet og forsoning – pilar 3: Kultur.

Tiltak 2:3: kommisjonen foreslår et nordisk initiativ for å styrke det grenseoverskridende samarbeidet om språk språkutdanning, læremiddelproduksjon og språkrevitalisering.

Grenseoverskridende samarbeid

Sannhets- og forsoningskommisjonen har foreslått at det bør iverksettes grenseoverskridende samarbeid med Sverige og Finland med mål om å styrke språkarbeidet.

Sametingsrådet vil peke på at det allerede finnes noen strukturer for et samisk samarbeid over landegrensene om samiske språk. I 2022 ble Sámi Giellagáldu etablert som en fast institusjon. Den er etablert av Sametingene i Norge, Sverige og Finland i felleskap. Sámi Giellagáldu er et felles nordiske normeringsorgan i samiske språkspørsmål. Sámi Giellagáldu har ansvar for å koordinere, styrke, og utvikle det nordiske samiske språksamarbeidet. Fagorganet får sine bevilgninger og sitt mandat fra de tre Sametingene og skal rapportere om sine aktiviteter til Sametingene. Det er behov for at Sametingene i alle tre nordiske land gis muligheter til å styrke Sámi Giellagáldu økonomisk slik at fagorganet greier å oppfylle sitt mandat for alle samiske språk.

Kommisjonen viser til at: «Språkvitenskapelig dokumentasjon er en viktig del av språkrevitaliseringen. Den har en nøkkelrolle i å skape avgjørende kunnskap om språk, og er viktig for utvikling av skriftspråk, ordbøker og læremidler». Sametingsrådet er glad for at regjeringen i 2024 har tildelt midler til opprettelsen av et samisk

leksikografisk fagmiljø. Sametingsrådet mener at det vil være behov for at den støtten økes slik at man har nok ressurser til å videreutvikle samiske ordbøker og ordlister i alle samiske språk.

Sametingsrådet vil også vise til at for å kunne samarbeide om å styrke språkarbeidet, er det nødvendig å fjerne grensehindre som hindrer dette. Rapporten Grensehindre i Sápmi fra samisk grensehinderutvalg har vist til flere ulike grensehindre som er med på å vanskeliggjøre styrkingen av samiske språk. Et eksempel er fagpersoners vanskeligheter med å arbeide i andre land. Dette vanskeliggjør samiskspråkliges muligheter til å kunne jobbe i et annet land. Det vanskeliggjør også institusjonelt samarbeid for å forbedre samiskspråklige tjenester. Fordi det er så stor mangel på ansatte som kan samisk, blir slike hindre spesielt utfordrende for arbeidet med å styrke samiske språk.

Sametingene i Norge, Finland og Sverige ser viktigheten av et helhetlig grenseoverskridende samarbeid fra barnehage til skole. I regi av Sametinget i Norge er det utviklet to rapporter i et grenseoverskridende samarbeid; 1) grenseoverskridende samiskopplæring (2019) og 2) "Felles verdigrunnlag og overordnede prinsipper for barnehagetilbudet og opplæringen i hele Sápmi" (2021). Målet var å konkretisere hvilke muligheter statene har for å etablere et felles skoletilbud på tvers av grensene og utarbeide felles verdi og prinsippgrunnlag for samisk opplæring i barnehage og skole. Rapporten forberedes til å sendes ut på høring og vil danne et godt grunnlag for videre arbeid med et felles verdigrunnlag i skolene i Sábmme.

Det finnes mange eksempler på lokalt forankret grenseoverskridende skolesamarbeid. I sitt høringsssvar viser Várdo báiki til at senteret over mange år har jobbet med Sámástállan, et samisk språksamlingstilbud som dekker det vestlige og sørligste delen av det Tornesamiske området. Erfaringene er positiv, hvor deltagerne selv melder om godt språklig utbytte. Samtidig bidrar prosjektet til økt grenseoverskridende samarbeid, i form av økt rekruttering.

De samiske språkene er helt avhengig av et tett og godt samarbeid mellom samiske miljøer på svensk, finsk og norsk side. Sametingsrådet vurderer at hvis et grenseoverskridende samarbeid skal styrkes krever det aktiv grensesamarbeid og en aktiv deltakelse i det arbeidet fra nasjonal statene og Sametingene - særlig innen utviklingen av felles samisk læreplaner. Det må samtidig være et mål om å kunne dele og benytte hverandres ressurser både menneskelige og læremidler i større grad.

Pite-, ume- og skoltesamisk

Hard fornorskningsspolitikk har ført til at det ikke er språkbrukere på norsk side som har hatt pitesamisk eller umesamisk som hjemmespråk i barndommen. Sametingets utredning om skoltesamisk anslår at det finnes omtrent 10 personer som snakker skoltesamisk på norsk side. For sametingsrådet er det viktig å poengtere at det likevel finnes folk som gjennom slekt og kulturell tilknytning identifiserer seg med pitesamisk, umesamisk eller skoltesamisk språk og kulturtradisjon og at det samiske samfunnet er grenseoverskridende, dermed finnes det talere av skolte-, ume- og pitesamisk i Sábmme og språkene kan ikke av den grunn identifiseres bort fra norsk side av grensen.

I revitaliseringen av språkene er det avgjørende med et samarbeid med kompetansemiljøene som finnes på svensk og finsk side. Kommisjonen oppfordrer til å søke samarbeid med Sverige og Finland om revitalisering av skoltesamisk, umesamisk, pitesamisk der språkkompetansen fortsatt finnes. Dersom det er mulig, vil det også være ønskelig å søke samarbeid på russisk side om revitaliseringen av skoltesamisk.

Sametinget har mottatt utredninger om situasjonen for disse tre samiske språkene. På bakgrunn av disse utredningene har Sametinget anerkjent at pite- ume- skoltesamisk er samiske språk i Norge, og vil bidra til at det kan legges til rette for å skape aktive språkmiljøer på norsk side av Sábmme. Sametinget har også vedtatt egne prioriteringer i sametingsbudsjettet for revitalisering og styrking av disse språkene. Det finnes få institusjoner som jobber med disse språkene på norsk side av grensen. Som et ledd i å styrke det skoltesamiske språkarbeidet på norsk side vedtok Sametinget fra og med 2024 å tildele 1 million kroner på årlig basis til Ávv Skoltesamisk Museum for å styrke det skoltesamiske språkarbeidet. Sametinget har også fra og med 2024 satt av midler til stipend for studier i skoltesamisk. Sametingsrådet vil følge opp med ytterligere tiltak for pite- og umesamisk. Sametingsrådet har en forventning om at sentrale myndigheter følger opp med midler slik at det er mulig å bygge opp fagmiljøer og institusjoner også for de små samiske språkene slik at disse på sikt kan inkluderes i minoritetsspråkpakten. Et langsiktig mål må være å etablere opplæring i pite-, ume- og skoltesamisk i barnehage

og skole.

Tiltak 2.5: Kommisjonen viser til NOU 2016: 18 Hjertespråket og foreslår at det utarbeides en overordnet strategi for å oppnå språklig likestilling innen oppvekst, utdanning, helse og omsorg, og forvaltning og justis, tilpasset samisk språk.

Språkutvalget ble nedsatt av Kommunal- og moderniseringsdepartementet i 2014. Mandatet til språkutvalget var blant annet å redegjøre for gjeldende ordninger, tiltak og regelverk knyttet til de samiske språkene, og vurdere hvordan disse kan tilpasses dagens organisering av offentlig sektor og sikre funksjonelle og likeverdige offentlige tjenester på samisk. Utvalget skulle også utrede og eventuelt fremme forslag til endringer i lovverket for bruk av og opplæring i samiske språk.

Sametinget vedtok i 2018 språkstrategien Giellalokten (SP sak 60/18) som har som visjon å skape et solid løft for de samiske språkene i hele samfunnet. Sametingsrådet mener at Sametinget som samenes folkevalgte organ har en selvfølgelig rolle når det gjelder å fastsette målene for samisk språkvitalisering og forventer at Stortinget som bevilgende myndighet legger til rette for det.

Sametingsrådet har igangsatt arbeidet med revidering av Giellalokten, etter planen skal den reviderte strategien legges frem for Sametinget i løpet av 2024. Sametingsrådet ser at arbeidet med revideringen av strategien må skje i nær tilknytning til sentrale myndigheters oppfølging av rapporten til Sannhets- og forsoningskommisjonen. Sametingsrådet vil vurdere fremgang og progresjon av en revidering av Giellalokten i lys av kommisjonsrapportens anbefalinger.

Sametingsrådet har over lang tid påpekt ovenfor myndighetene behovet for et sterkere og helhetlig satsning på revitalisering og styrking av de samiske språkene. Hjertespråket har også påpekt behovet for en overordnet handlingsplan for de samiske språkene hvor både Sametinget og sentrale myndigheter spiller en viktig rolle.

Sametingsrådet vil også trekke frem Hjertespråkets forslag om språkressurssentre. Språkressurssentrene skal bidra til å sikre at språkkrettighetene etterleves, og skal bistå kommuner og enkeltindivider i oppfyllelsen av samiskspråklige tjenestetilbud. NOU 2016:18 Hjertespråket foreslår videre at språkressurssentrene skal ligge til Sametinget, og at dette kan bidra til å understøtte og tydeliggjøre Sametingets ansvar og koordineringsrolle når det gjelder utvikling, vitalisering og bevaring av de samiske språkene. Språkressurssentre vil være noe annet enn de eksisterende samiske språksentrene, som i større grad har som mål å drive med språkutvikling. Språkressurssentrene er ment å samle kompetansen og styrke fagmiljøet knyttet til samiskspråklig tjenestetilbud i forvaltningen. Språkressurssentrene vil være sentrale i å bistå kommunene, samtidig som kommunene fortsatt har en tilretteleggingsplikt og ansvar for forvaltning og etterlevelse av regelverket. Sametingsrådet mener at det bør opprettes språkressurssentre som kan bistå kommuner og enkeltindivider i oppfyllelsen av samiskspråklige tjenestetilbud.

For å kunne styrke og utvikle de samiske språkene er det behov for samiskspråklig kompetanse, og spesielt innenfor utdanning, helse, rettsvesen og offentlig forvaltning. Sametingsrådet støtter forslaget og vil her peke på Sametingets vedtak om at det er behov for en helhetlig gjennomgang av lovverk som omhandler befolkningens rett til å bruke og lære samisk språk. I tillegg er det behov for å vurdere endringer som vil bidra til at statlige myndigheter ikke bare skal bevare samiske språk, men virke til at samiske språk kan bli samfunnsbærende språk. Sametingsrådet ser ikke for seg at en slik styrking vil være mulig uten at man også ser på lovverket rundt språkkrettigheter

Sametingsrådet viser ellers til Sametingets behandling av NOU 2016: 18 Hjertespråket i SP sak 44/16.

Sametingsrådets innstilling

Mye av det som kommisjonens arbeid har avdekket har vært kjent for det samiske samfunnet og Sametinget lenge. Sametinget har helt siden etableringen hatt språkvitalisering og språkrevitalisering som et av sine hovedoppgaver. Sametinget vil vise til at mange av forslagene som kommisjonen foreslår har Sametinget også arbeidet for i flere år. Sametinget er glad for kommisjonens henvisning til NOU 2016:18 Hjertespråket. I tillegg til

de forslagene som kommisjonen har kommet med, vil Sametinget trekke frem behovet å følge opp tiltakene som ble foreslått i NOU 2016:18 Hjertespråket, og senere også i Sametingets språkstrategi Giellalokten (SP sak 60/18) og Meld. St. 13 (2022–2023) Samisk språk, kultur og samfunnsliv – Kompetanse og rekruttering i barnehage, grunnopplæring og høyere utdanning. Sametinget peker særskilt på behovet for å styrke Sametingets rolle og kapasitet til å jobbe språk- og opplæringspolitisk og med forvaltning av samiske språk og samisk opplæring.

Det vil i ettertiden også være behov/komme flere saker knyttet til tiltak for de forskjellige samiske språkene. De ulike språkene og områdene har store forskjeller, og det vil kreves ulike tiltak avhengig av den lokale språksituasjonen i hvert enkelt område.

Kommisjonen peker på opplæring og utdanning har vært en sentral arena for gjennomføringen av fornorskningspolitikken og at tiltakene under språkplanen vil være avgjørende for å skape reelt kulturelt og identitetsmessig likeverd mellom majoriteten og minoriteten.

Sametingets langsiktige målsetning er at de samiske språkene må gis tilbake til det samiske samfunnet. Det samiske folket ble fratatt våre språk av norske myndigheter og de samme myndighetene har nå et ansvar for å gi det samiske folket våre språk tilbake. Sametinget forventer at skolen og språkrevitalisering og vitalisering skal være det viktigste middelet for forsoning fremover. Sametinget mener det er viktig å styrke og synliggjøre styringsinformasjonen om utvikling av samisk-fagene og den samiske skolen.

Den absolutt største innsatsen for å utvikle det samiske samfunnet må rettes mot barn og unge. Dette er særlig aktuelt fordi samiske barn i dag faktisk ikke blir tilstrekkelig ivaretatt i barnehage og skole på deres egne premisser. Samiske barn og unge i Sábmme har ikke de rammevilkårene og rettighetene til samisk språk og kultur, som de skulle hatt.

Kommisjonsrapporten foreslår tiltak som i stor grad omhandler samisk språkopplæring fra barnehage til voksenopplæring. Sametinget mener at samisk skoler og den samiske befolkningen må møtes med tiltak som omhandler skolen som helhet og ikke utelukkende bare språkopplæring.

Sametinget viser til kommisjonens påpekning av behovet for en språklig satsing og tiltak for å oppnå språklig likestilling. Det må omhandle en utvidelse av retten til opplæring i og på samisk til alle samisk barn i hele landet. Sametinget viser til høringsvar som foreslår obligatorisk opplæring i samisk språk i forvaltningsområdet for samiske språk. Sametinget mener dette tiltaket må være en del en overordnet strategi for språklig likestilling.

I tillegg til Sannhets- og forsoningskommisjonens foreslåtte tiltak er viktig å supplere med flere tiltak for å oppnå mål om språklig og kulturell revitalisering.

Tiltak 2.1

Kommisjonen foreslår en nasjonal satsing på gjennomgående språkopplæring for kvensk og samiske språk fra barnehage til voksenopplæring.

Sametinget støtter forslaget til tiltak og mener at revitalisering av samiske språk må tydeliggjøres i formål til lovverk. Det må gjøres endringer i opplæringsloven, barnehageloven, samelovens kapittel 3 og språkloven for å tydeliggjøre et mål om samiske språk skal revitaliseres.

Sametinget viser til Meld. St. 13 (2022-2023) og vedtatt forslag og mål. Stortingsmeldingen er et sentralt dokument å følge opp i lys av Sannhet og forsoningskommisjonens rapport. Som en del av kompetansebehovet i det samiske samfunnet og i det norske samfunnet må det satses stort på etter- og videreutdanninger.

Sametinget viser til behovet for et utvalg for å vurdere endringer i barnehageloven slik at barnehageloven synliggjør og tydeliggjør samisk innhold og kravet om samisk språkkompetanse hos ansatte i samiske barnehager. Sametinget mener også det er viktig å utvikle en samisk rammeplan for barnehager.

Sametinget støtter kommisjonens forslag om en overordnet strategi for å oppnå språklig likestilling innen flere sektorområder og en nasjonal satsing på gjennomgående språkopplæring fra barnehage til voksenopplæring.

Målet med arbeidet skal være at alle samiske barn i hele landet skal ha rett til opplæring i og på samiske språk.

Sametinget mener videre det er behov for et utvalg for å vurdere måter å styrke utviklingen av samiske læremidler på. Sametinget må styrkes økonomisk for å kunne satse mer på utviklingen av læremidler. Sametinget påpeker at språkopplæring og lærerutdanninger er viktige også for å få flere læremiddelforfattere.

Sametinget peker på behovene innenfor universitets- og høyskolesektoren og mener det er behov for en utredning av hvordan en samlet og planlagt oppbygging av samisk utdanning og forskning kan gjøres. Dette må inkludere opprettelse av kontinuerlige helhetlige studietilbud for alle samiske språk.

Universitetene og høyskolene har et særlig ansvar for å følge opp Sannhet og forsoningskommisjonens rapport. Sametinget oppfordrer Forskningsrådet til å følge kommisjonens anbefaling om å vurdere hvordan den kan bidra til gjenoppretting av skade og urett som følge av fornorskningen.

Sametinget ber universitetene og høyskolene om å øke og styrke samarbeidet mellom hverandre og samiske språksentre og at det tilbys studier med opptak på årlig basis.

Sametinget støtter kommisjonens forslag om å etablere nye språkkurs og styrke eksisterende språkkurs. Sametinget ser muligheter for å etablere flere språksentre i områder der det ikke finnes språksentre, eller å utvide virkeområdet til etablerte språksentre. Sametinget mener at samiske språksentrene kan videreutvikle seg til lokale utdanningsssentre som kan tilby voksenopplæring i samiske språk av god kvalitet mange steder på norsk side av Sábmme. Sametinget må gis mulighet til en reel styrking av språksentrenes økonomiske situasjon slik at de virkelig kan bidra til å møte behovet for språkopplæring i samfunnet.

Tiltak 2.2

Kommisjonen foreslår en målrettet satsing på og en synliggjøring av kvensk og samisk språk i offentligheten

Sametinget støtter kommisjonens forslag, og mener at flere skal ta ansvar og en aktiv rolle for at de samiske språkene skal ses, høres og brukes på alle samfunnsområder. Sametinget mener offentlige myndigheter, Storting, departement og andre skal skilte på de samiske språkene. Sametinget retter særlige forventninger til Stortinget.

Sametinget forventer at sentrale myndigheter følger opp bruken av samiske stedsnavn, og sørger for at offentlige organer og grunneiere kjenner innholdet i stedsnavnloven og kjenner til deres ansvar i henhold til loven. Sametinget forventer at kommuner i det samiske bosetningsområdet følger opp samiske stedsnavnsaker som berører deres kommune, og at fylkeskommunene følger opp kommunenes arbeid med stedsnavnsaker. Sametinget ber kommunene og andre offentlige organer om å be om flerspråklige skilt fra Statens vegvesen når det skal skiltes, slik at samiske stedsnavn blir synlige.

Sametinget mener at kapasiteten til samisk stedsnavntjeneste må økes. Innsatsen for å få samlet inn, dokumentert og lagret flere samiske stedsnavn må også økes. Sametinget foreslår også etableringen av et eget samisk stedsnavnarkiv for å forbedre tilgangen på innsamlet materiale for både den samiske befolkningen, forskere og offentlige institusjoner.

Sametinget vil, i samarbeid med myndighetene, inkludere pite- og umesamisk språk i stadnamnlovas forskrift. Målet med dette vil være å få en forskrift som tillater at også pite- og umesamiske navn kan synliggjøres i kart og skilt. Sametinget støtter kommisjonens forslag om at navneloven må endres slik at flere etterkommere får retten til å ta tilbake familiens opprinnelige etternavn.

Sametinget ber myndighetene sette i gang et større arbeid for å sikre de samiske språkenes tilgang til gode språkteknologiske verktøy. Det innebærer midler til forskning og utviklingsarbeid. I tillegg må sentrale myndigheter arbeide opp mot EU-parlamentet slik at stater/EU i kan bidra i arbeidet opp mot store teknologiselskaper når det gjelder tilgang til for eksempel kildekode som er nødvendige for å kunne utvikle gode språkteknologiske verktøy. Samiske språks hensyn må også kunne hensyntas når EU-parlamentet regulerer de store teknologiselskapers tilgang til det indre markedet innen EU.

Sametinget ser behovet for å opprette en samisk språkbank som kan forvalte alt innsamlet tekst og lyd på de samiske språkene. Med opprettelsen av en språkbank vil man kunne styrke arbeidet med å samle inn mer tekst og mer lyd til korpus.

Sametinget mener at medie- og litteratiltbudet på samisk er en annen viktig bidragsyter i synlighet av språket. Det må finnes gode støtteordninger for samiskspråklig medie- og litteratiltbud.

Tiltak 2.3

Kommisjonen foreslår et nordisk initiativ for å styrke det grenseoverskridende samarbeidet om språk, språkutdanning, læremiddelproduksjon og språkrevitalisering.

Sametinget støtter kommisjonens forslag. For å styrke situasjonen for alle samiske språk er det behov for å fjerne grensehindre i oppfølgingen av kommisjonsrapporten. Sametinget peker på at dersom et grenseoverskridende samarbeid skal styrkes krever det aktivt grensesamarbeid og en aktiv deltakelse fra nasjonal statene og sametingene - særlig innen utviklingen av felles samisk læreplaner. Det må samtidig være et mål om å kunne dele og benytte hverandres ressurser både menneskelige og læremidler i større grad.

Sametinget støtter kommisjonens forslag om at det utarbeides et program for å styrke pite-, ume- og skoltesamisk. For et slikt program vil det være avgjørende med et samarbeid med kompetansemiljøene som finnes utenfor Norge. Sametinget forventer om at sentrale myndigheter følger opp med midler slik at det er mulig å bygge opp fagmiljøer og institusjoner også for pite-, ume- og skoltesamisk, slik at disse språkene på sikt kan inkluderes i minoritetsspråkpakten.

Sametinget mener at det er behov for at Sametingene i alle tre nordiske land gis muligheter til å styrke Sámi Giellagáldu økonomisk slik at fagorganet greier å oppfylle sitt mandat for alle samiske språk.

Tiltak 2.5

Kommisjonen viser til NOU 2016:18 Hjertespråket og foreslår at det utarbeides en overordnet strategi for å oppnå språklig likestilling innen oppvekst og utdanning, helse og omsorg, og forvaltning og justis, tilpasset samiske språk

Sametinget slutter seg til kommisjonens forslag til tiltak. Sametinget er glad for den henvisningen kommisjonen gjør til NOU 2016:18 Hjertespråket, og støtter forslaget om at det utarbeides en overordnet strategi for å oppnå språklig likestilling. Sametinget påpeker at både Sametinget og sentrale myndigheter spiller en viktig rolle i utarbeidelse av den overordnede strategien.

Sametingets rolle og myndighet må styrkes, og etter forslag fra NOU 2016:18 Hjertespråket foreslår Sametinget å etablere en ytre etat/direktorat for å styrke Sametingets arbeid i språk- og opplærings- og utdanningssektoren. Sametinget anser det som sentralt i oppfølgingsarbeidet at den ytre etaten skal forestå Sametingets arbeid med det språkfaglige arbeidet, inkludert samisk stedsnavnstjeneste og utvikling av læreplaner. Sametingets ytre etat skal være Sametingets bidrag til det fellessamiske samarbeidet.

Kommisjonen foreslår å styrke eller etablere skoler innen forvaltningsområdet for samiske språk der mesteparten av undervisning kan gå på ett av de samiske språkene. I tillegg ser kommisjonen behov for å etablere samiske klasser i de store byene. Sametinget viser til tilsvarende forslag i NOU 2016:18 Hjertespråket om etableringen av samiske profilskoler og støtter forslaget. Det vil også være formålstjenlig å vurdere å etablere nettverk for disse skolene.

Sametingsrådet mener at det bør opprettes språkressursentere som kan bistå kommuner og enkeltindivider i oppfyllelsen av samiskspråklige tjenestetilbud

Sametinget ber Storting og regjering særskilt granske implementeringsgapet innenfor språkrettigheter og i opplærings- og utdanningssektoren med mål om å finne løsninger for å lukke gapet.

Sametinget vil at det opprettes et eget samisk språkbud. Det er mange ulike aktører som på forskjellige måter

har et ansvar for samiske språk lokalt, regionalt og nasjonalt. Det finnes imidlertid ikke et overordnet organ som påser at språk- og opplæringsrettighetene samiske språkbrukere har krav på blir oppfylt.

Sametinget mener det bør etableres en statlig institusjon for oversetting og tolketjenester, som har ansvar for at offentlig informasjon oversettes til de samiske språkene, og bistå ulike sektorer med tilrettelegging for tolking.

Sametinget oppfordrer alle aktører i offentlig forvaltning og utdanning- og opplæringssektoren å følge opp Sannhet- og forsoningskommisjonens rapport.

Sametingsrådet – plenumsaker - 003/24

SRP - vedtak:

Sametingsrådets innstilling

Mye av det som kommisjonens arbeid har avdekket har vært kjent for det samiske samfunnet og Sametinget lenge. Sametinget har helt siden etableringen hatt språkitalisering og språkrevitalisering som et av sine hovedoppgaver. Sametinget vil vise til at mange av forslagene som kommisjonen foreslår har Sametinget også arbeidet for i flere år. Sametinget er glad for kommisjonens henvisning til NOU 2016:18 Hjertespråket. I tillegg til de forslagene som kommisjonen har kommet med, vil Sametinget trekke frem behovet å følge opp tiltakene som ble foreslått i NOU 2016:18 Hjertespråket, og senere også i Sametingets språkstrategi Giellalokten (SP sak 60/18) og Meld. St. 13 (2022–2023) Samisk språk, kultur og samfunnsniv – Kompetanse og rekruttering i barnehage, grunnopplæring og høyere utdanning. Sametinget peker særskilt på behovet for å styrke Sametingets rolle og kapasitet til å jobbe språk- og opplæringspolitisk og med forvaltning av samiske språk og samisk opplæring.

Det vil i ettertiden også være behov/komme flere saker knyttet til tiltak for de forskjellige samiske språkene. De ulike språkene og områdene har store forskjeller, og det vil kreves ulike tiltak avhengig av den lokale språksituasjonen i hvert enkelt område.

Kommisjonen peker på opplæring og utdanning har vært en sentral arena for gjennomføringen av fornorskningspolitikken og at tiltakene under språkplanen vil være avgjørende for å skape reelt kulturelt og identitetsmessig likeverd mellom majoriteten og minoriteten.

Sametingets langsiktige målsetning er at de samiske språkene må gis tilbake til det samiske samfunnet. Det samiske folket ble fratatt våre språk av norske myndigheter og de samme myndighetene har nå et ansvar for å gi det samiske folket våre språk tilbake. Sametinget forventer at skolen og språkrevitalisering og vitalisering skal være det viktigste middelet for forsoning fremover. Sametinget mener det er viktig å styrke og synliggjøre styringsinformasjonen om utvikling av samisk-fagene og den samiske skolen.

Den absolutt største innsatsen for å utvikle det samiske samfunnet må rettes mot barn og unge. Dette er særlig aktuelt fordi samiske barn i dag faktisk ikke blir tilstrekkelig ivaretatt i barnehage og skole på deres egne premisser. Samiske barn og unge i Sápmen har ikke de rammevilkårene og rettighetene til samisk språk og kultur, som de skulle hatt.

Kommisjonsrapporten foreslår tiltak som i stor grad omhandler samisk språkopplæring fra barnehage til voksenopplæring. Sametinget mener at samisk skoler og den samiske befolkningen må møtes med tiltak som omhandler skolen som helhet og ikke utelukkende bare språkopplæring.

Sametinget viser til kommisjonens påpekning av behovet for en språklig satsing og tiltak for å oppnå språklig likestilling. Det må omhandle en utvidelse av retten til opplæring i og på samisk til alle samisk barn i hele landet. Sametinget viser til hørings svar som foreslår obligatorisk opplæring i samisk språk i forvaltningsområdet for samiske språk. Sametinget mener dette tiltaket må være en del en overordnet strategi for språklig likestilling.

I tillegg til Sannhets- og forsoningskommisjonens foreslåtte tiltak er viktig å supplere med flere tiltak for å oppnå

mål om språklig og kulturell revitalisering.

Tiltak 2.1

Kommisjonen foreslår en nasjonal satsing på gjennomgående språkopplæring for kvensk og samiske språk fra barnehage til voksenopplæring.

Sametinget støtter forslaget til tiltak og mener at revitalisering av samiske språk må tydeliggjøres i formål til lovverk. Det må gjøres endringer i opplæringsloven, barnehageloven, samelovens kapittel 3 og språkloven for å tydeliggjøre et mål om samiske språk skal revitaliseres.

Sametinget viser til Meld. St. 13 (2022-2023) og vedtatt forslag og mål. Stortingsmeldingen er et sentralt dokument å følge opp i lys av Sannhet og forsoningskomisjonens rapport. Som en del av kompetansebehovet i det samiske samfunnet og i det norske samfunnet må det satses stort på etter- og videreutdanninger.

Sametinget viser til behovet for et utvalg for å vurdere endringer i barnehageloven slik at barnehageloven synliggjør og tydeliggjør samisk innhold og kravet om samisk språkkompetanse hos ansatte i samiske barnehager. Sametinget mener også det er viktig å utvikle en samisk rammeplan for barnehager.

Sametinget støtter kommisjonens forslag om en overordnet strategi for å oppnå språklig likestilling innen flere sektorområder og en nasjonal satsing på gjennomgående språkopplæring fra barnehage til voksenopplæring. Målet med arbeidet skal være at alle samiske barn i hele landet skal ha rett til opplæring i og på samiske språk.

Sametinget mener videre det er behov for et utvalg for å vurdere måter å styrke utviklingen av samiske læremidler på. Sametinget må styrkes økonomisk for å kunne satse mer på utviklingen av læremidler. Sametinget påpeker at språkopplæring og lærerutdanninger er viktige også for å få flere læremiddelforfattere.

Sametinget peker på behovene innenfor universitets- og høyskolesektoren og mener det er behov for en utredning av hvordan en samlet og planlagt oppbygging av samisk utdanning og forskning kan gjøres. Dette må inkludere opprettelse av kontinuerlige helhetlige studietilbud for alle samiske språk.

Universitetene og høyskolene har et særlig ansvar for å følge opp Sannhet og forsoningskomisjonens rapport. Sametinget oppfordrer Forskningsrådet til å følge kommisjonens anbefaling om å vurdere hvordan den kan bidra til gjenoppretting av skade og urett som følge av fornorskningen.

Sametinget ber universitetene og høyskolene om å øke og styrke samarbeidet mellom hverandre og samiske språksentre og at det tilbys studier med opptak på årlig basis.

Sametinget støtter kommisjonens forslag om å etablere nye språkkurs og styrke eksisterende språkkurs. Sametinget ser muligheter for å etablere flere språksentre i områder der det ikke finnes språksentre, eller å utvide virkeområdet til etablerte språksentre. Sametinget mener at samiske språksentrene kan videreutvikle seg til lokale utdanningsentre som kan tilby voksenopplæring i samiske språk av god kvalitet mange steder på norsk side av Sábmme. Sametinget må gis mulighet til en reel styrking av språksentrenes økonomiske situasjon slik at de virkelig kan bidra til å møte behovet for språkopplæring i samfunnet.

Tiltak 2.2

Kommisjonen foreslår en målrettet satsing på og en synliggjøring av kvensk og samisk språk i offentligheten

Sametinget støtter kommisjonens forslag, og mener at flere skal ta ansvar og en aktiv rolle for at de samiske språkene skal ses, høres og brukes på alle samfunnsområder. Sametinget mener offentlige myndigheter, Storting, departement og andre skal skille på de samiske språkene. Sametinget retter særlige forventninger til Stortinget.

Sametinget forventer at sentrale myndigheter følger opp bruken av samiske stedsnavn, og sørger for at offentlige organer og grunneiere kjenner innholdet i stedsnavnloven og kjenner til deres ansvar i henhold til loven. Sametinget forventer at kommuner i det samiske bosetningsområdet følger opp samiske stedsnavnsaker som berører deres kommune, og at fylkeskommunene følger opp kommunenes arbeid med stedsnavnsaker. Sametinget ber kommunene og andre offentlige organer om å be om flerspråklige skilt fra Statens vegvesen når det skal skiltes, slik at samiske stedsnavn blir synlige.

Sametinget mener at kapasiteten til samisk stedsnavntjeneste må økes. Innsatsen for å få samlet inn, dokumentert og lagret flere samiske stedsnavn må også økes. Sametinget foreslår også etableringen av et eget samisk stedsnavnarkiv for å forbedre tilgangen på innsamlet materiale for både den samiske befolkningen, forskere og offentlige institusjoner.

Sametinget vil, i samarbeid med myndighetene, inkludere pite- og umesamisk språk i stadnamnlovas forskrift. Målet med dette vil være å få en forskrift som tillater at også pite- og umesamiske navn kan synliggjøres i kart og skilt. Sametinget støtter kommisjonens forslag om at navneloven må endres slik at flere etterkommere får retten til å ta tilbake familiens opprinnelige etternavn.

Sametinget ber myndighetene sette i gang et større arbeid for å sikre de samiske språkenes tilgang til gode språkteknologiske verktøy. Det innebærer midler til forskning og utviklingsarbeid. I tillegg må sentrale myndigheter arbeid opp mot EU-parlamentet slik at stater/EU i kan bidra i arbeidet opp mot store teknologiselskaper når det gjelder tilgang til for eksempel kildekode som er nødvendige for å kunne utvikle gode språkteknologiske verktøy. Samiske språks hensyn må også kunne hensyntas når EU-parlamentet regulerer de store teknologiselskapers tilgang til det indre markedet innen EU.

Sametinget ser behovet for å opprette en samisk språkbank som kan forvalte alt innsamlet tekst og lyd på de samiske språkene. Med opprettelsen av en språkbank vil man kunne styrke arbeidet med å samle inn mer tekst og mer lyd til korpus.

Sametinget mener at medie- og litteratiltilbudet på samisk er en annen viktig bidragsyter i synlighet av språket. Det må finnes gode støtteordninger for samiskspråklig medie- og litteratiltilbud.

Tiltak 2.3

Kommisjonen foreslår et nordisk initiativ for å styrke det grenseoverskridende samarbeidet om språk, språkutdanning, læremiddelproduksjon og språkrevitalisering.

Sametinget støtter kommisjonens forslag. For å styrke situasjonen for alle samiske språk er det et behov for å fjerne grensehindre i oppfølgingen av kommisjonsrapporten. Sametinget peker på at dersom et grenseoverskridende samarbeid skal styrkes krever det aktivt grensesamarbeid og en aktiv deltakelse fra nasjonal statene og sametingene - særlig innen utviklingen av felles samisk læreplaner. Det må samtidig være et mål om å kunne dele og benytte hverandres ressurser både menneskelige og læremidler i større grad.

Sametinget støtter kommisjonens forslag om at det utarbeides et program for å styrke pite-, ume- og skoltesamisk. For et slikt program vil det være avgjørende med et samarbeid med kompetansetilbydere som finnes utenfor Norge. Sametinget forventer om at sentrale myndigheter følger opp med midler slik at det er mulig å bygge opp fagmiljøer og institusjoner også for pite-, ume- og skoltesamisk, slik at disse språkene på sikt kan inkluderes i minoritetsspråkpakten.

Sametinget mener at det er behov for at Sametingene i alle tre nordiske land gis muligheter til å styrke Sámi Giellagáldu økonomisk slik at fagorganet greier å oppfylle sitt mandat for alle samiske språk.

Tiltak 2.5

Kommisjonen viser til NOU 2016: 18 Hjertespråket og foreslår at det utarbeides en overordnet strategi for å oppnå språklig likestilling innen oppvekst og utdanning, helse og omsorg, og forvaltning og justis, tilpasset samiske språk

Sametinget slutter seg til kommisjonens forslag til tiltak. Sametinget er glad for den henvisningen kommisjonen gjør til NOU 2016:18 Hjertespråket, og støtter forslaget om at det utarbeides en overordnet strategi for å oppnå språklig likestilling. Sametinget påpeker at både Sametinget og sentrale myndigheter spiller en viktig rolle i utarbeidelse av den overordnede strategien.

Sametingets rolle og myndighet må styrkes, og etter forslag fra NOU 2016:18 Hjertespråket foreslår Sametinget å etablere en ytre etat/direktorat for å styrke Sametingets arbeid i språk- og opplærings- og utdanningssektoren. Sametinget anser det som sentralt i oppfølgingsarbeidet at den ytre etaten skal forestå Sametingets arbeid med det språkfaglige arbeidet, inkludert samisk stedsnavntjeneste og utvikling av læreplaner. Sametingets ytre etat skal være Sametingets bidrag til det fellessamiske samarbeidet.

Kommisjonen foreslår å styrke eller etablere skoler innen forvaltningsområdet for samiske språk der mesteparten

av undervisning kan gå på ett av de samiske språkene. I tillegg ser kommisjonen behov for å etablere samiske klasser i de store byene. Sametinget viser til tilsvarende forslag i NOU 2016:18 Hjertespråket om etableringen av samiske profilskoler og støtter forslaget. Det vil også være formålstjenlig å vurdere å etablere nettverk for disse skolene.

Sametingsrådet mener at det bør opprettes språkressursentere som kan bistå kommuner og enkeltindivider i oppfyllelsen av samiskspråklige tjenestetilbud

Sametinget ber Storting og regjering særskilt granske implementeringsgapet innenfor språkrettigheter og i opplærings- og utdanningssektoren med mål om å finne løsninger for å lukke gapet.

Sametinget vil at det opprettes et eget samisk språkbud. Det er mange ulike aktører som på forskjellige måter har et ansvar for samiske språk lokalt, regionalt og nasjonalt. Det finnes imidlertid ikke et overordnet organ som påser at språk- og opplæringsrettighetene samiske språkbrukere har krav på blir oppfylt.

Sametinget mener det bør etableres en statlig institusjon for oversetting og tolketjenester, som har ansvar for at offentlig informasjon oversettes til de samiske språkene, og bistå ulike sektorer med tilrettelegging for tolking.

Sametinget oppfordrer alle aktører i offentlig forvaltning og utdanning- og opplæringssektoren å følge opp Sannhet- og forsoningskommisjonens rapport.

Oppvekst-, omsorg- og utdanningskomiteen - 002/24

OOUK - vedtak:

Innledning

Sametingets oppvekst-, omsorg- og utdanningskomité har behandlet sak 002/24: Sannhet og forsoning - Pilar 2: Språk og opplæring.

Merknader

Merknad 1

Merknad fremmet av Norske samers riksforbund (NSR) og Senterpartiet (SP) ved Mathias Eilert Olsen. Medlemmene fra NSR Piera Heaika Muotka, Maren Benedicte Nystad Storslett, Vidar Andersen, Aili Guttorm, Jovna Vars Smuk og Senterpartiet ved Kirsten Inger Anti stiller seg bak.

Selv om det er større språkressurser på svensk side av det pitesamiske språkområdet, finnes det likevel aktive krefter og kompetanse for revitalisering på norsk side. Eksempelvis er det gjort språkarbeid på norsk side av språkområdet i form av oversettelse av skjønnlitteratur til pitesamisk og utgivelsen av pitesamisk nettavis. I språkrevitaliseringen av pitesamisk må det tas i bruk eksisterende språkressurser på norsk side i samarbeid med språkressurser i det pitesamiske språkmiljøet på svensk side.

Forslag

Forslag 1

Forslag fremmet av Norske samers riksforbund (NSR) og Senterpartiet (SP) ved Mathias Eilert Olsen. Medlemmene fra NSR Piera Heaika Muotka, Maren Benedicte Nystad Storslett, Vidar Andersen, Aili Guttorm og Jovna Vars Smuk, Senterpartiet ved Kirsten Inger Anti og Samefolkets parti ved Ann-Elise Finbog stiller seg bak.

Siste setning i første avsnitt av tiltak 2.3 i rådets innstilling endres til:

"Det må samtidig være et mål om å kunne dele og benytte hverandres ressurser i større grad – både menneskelige ressurser og læremidler."

Tredje avsnitt av rådets innstilling endres til:

"Kommisjonen peker på opplæring og utdanning har vært en sentral arena for gjennomføringen av fornuksningspolitikken og at tiltakene under språkpilaren vil være avgjørende for å skape reelt kulturelt og identitetsmessig likeverd mellom majoriteten og minoriteten."

Forslag 2

Forslag fremmet av Norske samers riksforbund (NSR) og Senterpartiet (SP) ved Mathias Eilert Olsen. Medlemmene fra NSR Piera Heaika Muotka, Maren Benedicte Nystad Storslett, Vidar Andersen, Aili Guttorm og Jovna Vars Smuk, Senterpartiet ved Kirsten Inger Anti og Samefolkets parti ved Ann-Elise Finbog stiller seg bak.

Erstatter siste avsnitt i tiltak 2.1 i rådets innstilling:

Sametinget støtter kommisjonens forslag om å etablere nye språkkurs og styrke eksisterende språkkurs. Språkkursene må også rettes mot voksne som har helt eller delvis tapt muligheten til å lære samisk hjemme og i skoleverket, både som muntlig språk og skriftlig språk. Et slikt tiltak vil også kunne være støttende til samisktalende barn og barn som lærer seg samisk. Også de som har samisk som førstespråk/morsmål kan ha behov for å forbedre og utvikle sitt språk både muntlig og skriftlig. Det må opprettes kompensasjonsordninger som innebærer både lønn, permisjon og stipendordninger, og tilrettelegging for kurs i samisk ved aktuelle institusjoner.

Sametinget ser muligheter for å etablere flere språksentre i områder der det ikke finnes språksentre, eller å utvide virkeområdet til etablerte språksentre. Sametinget mener at samiske språksentrene kan videreutvikle seg til lokale utdanningsentre som kan tilby voksenopplæring i samiske språk av god kvalitet mange steder på norsk side av Sábmme. Sametinget må gis mulighet til en reell styrking av språksentrenes økonomiske situasjon slik at de virkelig kan bidra til å møte behovet for språkopplæring i samfunnet.

Videre må også språket bevares i allerede eksisterende samiskspråklige områder og miljøer. For å ivareta samiske språk må samisk være en integrert del av samfunnet, både i arbeidslivet, skole, barnehage og på fritiden. Å opprettholde samisk som et naturlig språk for barn og unge er også avgjørende for langvarig bevarelse av språket. Det er viktig å utvikle samisk fagspråk, bevare tradisjonelle termer og tilpasse språket til moderne tider, slik at det kan brukes gjennom hele livet. Det er nødvendig at tiltak for samiske språk arbeider målrettet mot dette formålet.

Det er også viktig med tiltak rettet mot områder og samfunn hvor samisk språk er majoritetsspråk, samt for de med samisk som førstespråk. I slike områder er det behov for mer enn bare språkkurs og revitaliseringstiltak. Det er nødvendig å fokusere på "gielladikšun" (språkleie), som innebærer blant annet å bevare termer og uttrykk som er i ferd med å forsvinne fra dagligtalen. Det er også viktig å arbeide målrettet med barn og unge for å styrke deres samiske språkferdigheter, både i undervisning og utenfor skolesystemet.

Forslag 3

Forslag fremmet av Nordkalottfolket ved Kjetil Romsdal. Medlemmene fra Nordkalottfolket Knut Einar Kristiansen og May Kristin Knutsen stiller seg bak.

Erstatter rådets innstilling:

Mye av det som kommisjonens arbeid har avdekket har vært kjent for det samiske samfunnet og Sametinget lenge. Siden 1970-tallet har det vært gjennomført og igangsatt en rekke tiltak for å styrke samisk språk og kultur. Svært ofte har tiltakene kommet som svar på politiske krav fra samiske organisasjoner og Sametinget. De fleste

av disse tiltakene har ikke hatt forsoning som eksplisitt mål. De kan likevel ha hatt og har forsonende effekt for enkelte grupper i det samiske samfunnet, mens andre grupper har vært utelatt og på den måten skapt ulikeverd internt i det samiske samfunnet.

Sametinget er glad for kommisjonens henvisning til NOU 2016:18 Hjertespråket. I tillegg til de forslagene som kommisjonen har kommet med, vil Sametinget trekke frem behovet å følge opp tiltakene som ble foreslått i NOU 2016:18 Hjertespråket, og senere også i Sametingets språkstrategi Giellalokten (SP sak 60/18) og Meld. St. 13 (2022–2023) Samisk språk, kultur og samfunnsliv – Kompetanse og rekruttering i barnehage, grunnsopplæring og høyere utdanning. Sametinget peker særskilt på behovet for å styrke Sametingets rolle og kapasitet til å jobbe språk- og opplæringspolitisk og med forvaltning av samiske språk og samisk opplæring.

Det vil i ettertiden også være behov/komme flere saker knyttet til tiltak for de forskjellige samiske språkene. De ulike språkene og områdene har store forskjeller, og det vil kreves ulike tiltak avhengig av den lokale språksituasjonen i hvert enkelt område.

Kommisjonen peker på opplæring og utdanning har vært en sentral arena for gjennomføringen av fornorskningspolitikken og at tiltakene under språkplanen vil være avgjørende for å skape reelt kulturelt og identitetsmessig likeverd mellom majoriteten og minoriteten.

Sametingets langsiktige målsetning er at de samiske språkene må gis tilbake til det samiske samfunnet. Det samiske folket ble fratatt våre språk av norske myndigheter og de samme myndighetene har nå et ansvar for å gi det samiske folket våre språk tilbake. Sametinget forventer at skolen og språkrevitalisering og vitalisering skal være det viktigste middelet for forsoning fremover. Sametinget mener det er viktig å styrke og synliggjøre styringsinformasjonen om utvikling av samisk-fagene og den samiske skolen.

Den absolutt største innsatsen for å utvikle det samiske samfunnet må rettes mot barn og unge. Dette er særlig aktuelt fordi samiske barn i dag faktisk ikke blir tilstrekkelig ivaretatt i barnehage og skole på deres egne premisser. Samiske barn og unge i Sábmme har ikke de rammevilkårene og rettighetene til samisk språk og kultur, som de skulle hatt.

Kommisjonsrapporten foreslår tiltak som i stor grad omhandler samisk språkopplæring fra barnehage til voksenuopplæring. Sametinget mener at samisk skoler og den samiske befolkningen må møtes med tiltak som omhandler skolen som helhet og ikke utelukkende bare språkopplæring.

Sametinget viser til kommisjonens påpekning av behovet for en språklig satsing og tiltak for å oppnå språklig likestilling. Sametinget viser til hørings svar som foreslår obligatorisk opplæring i samisk språk i forvaltningsområdet for samiske språk. Sametinget mener dette tiltaket må være en del en overordnet strategi for språklig likestilling.

I tillegg til Sannhets- og forsoningskommisjonens foreslåtte tiltak er viktig å supplere med flere tiltak for å oppnå mål om språklig og kulturell revitalisering.

Tiltak 2.1

Kommisjonen foreslår en nasjonal satsing på gjennomgående språkopplæring for kvensk og samiske språk fra barnehage til voksenopplæring.

Sametinget støtter forslaget til tiltak og mener at revitalisering av samiske språk må tydeliggjøres i formål til lovverk. Det må gjøres endringer i opplæringsloven, barnehageloven, samelovens kapittel 3 og språkloven for å tydeliggjøre et mål om samiske språk skal revitaliseres.

Sametinget viser til Meld. St. 13 (2022-2023) og vedtatt forslag og mål. Stortingsmeldingen er et sentralt dokument å følge opp i lys av Sannhet og forsoningskommisjonens rapport. Som en del av kompetansebehovet i det samiske samfunnet og i det norske samfunnet må det satses stort på etter- og videreutdanninger.

Sametinget viser til behovet for et utvalg for å vurdere endringer i barnehageloven slik at barnehageloven synliggjør og tydeliggjør samisk innhold og kravet om samisk språkkompetanse hos ansatte i samiske barnehager. Sametinget mener også det er viktig å utvikle en samisk rammeplan for barnehager.

Sametinget støtter kommisjonens forslag om en overordnet strategi for å oppnå språklig likestilling innen flere sektorområder og en nasjonal satsing på gjennomgående språkopplæring fra barnehage til voksenopplæring. Målet med arbeidet skal være at alle samiske barn i hele landet skal ha rett til opplæring i og på samiske språk. Sametinget må styrkes økonomisk for å kunne satse mer på utviklingen av læremidler. Samtidig er mangel på fagfolk innenfor læremiddelproduksjonen en trussel mot utvikling av læremidler i den hastighet som er nødvendig for den samiske eleven. Sametinget påpeker at språkopplæring og lærerutdanning er viktige også for å få flere læremiddelforfattere.

Sametinget peker på behovene innenfor universitets- og høyskolesektoren og mener det er behov for en utredning av hvordan en samlet og planlagt oppbygging av samisk utdanning og forskning kan gjøres. Dette må inkludere opprettelse av kontinuerlige helhetlige studietilbud for alle samiske språk. Universitetene og høyskolene har et særlig ansvar for å følge opp Sannhet og forsoningskommisjonens rapport. Sametinget oppfordrer Forskningsrådet til å følge kommisjonens anbefaling om å vurdere hvordan den kan bidra til gjenoppretting av skade og urett som følge av fornorskningen. Sametinget ber universitetene og høyskolene om å øke og styrke samarbeidet mellom hverandre og samiske språksentre og at det tilbys studier med opptak på årlig basis. Sametinget støtter kommisjonens forslag om å etablere nye språkkurs og styrke eksisterende språkkurs. Sametinget ser muligheter for å etablere flere språksentre i områder der det ikke finnes språksentre, eller å utvide virkeområdet til etablerte språksentre. Det er fullstendig mangel på samiske språksentra i sjø- og kystsamiske områder. Sametinget mener at samiske språksentrene kan videreutvikle seg til lokale utdanningscentre som kan tilby voksenopplæring i samiske språk av god kvalitet mange steder på norsk side av Sábmme. Sametinget må gis mulighet til en reel styrking av språksentrenes økonomiske situasjon slik at de virkelig kan bidra til å møte behovet for språkopplæring i samfunnet.

Tiltak 2.2

Kommisjonen foreslår en målrettet satsing på og en synliggjøring av kvensk og samisk språk i offentligheten. Sametinget støtter kommisjonens forslag, og mener at flere skal ta ansvar og en aktiv rolle for at de samiske språkene skal ses, høres og brukes på alle samfunnsområder. Sametinget mener offentlige myndigheter, Storting, departement og andre skal skilte på de samiske språkene. Sametinget retter særlige forventninger til Stortinget. Sametinget forventer at sentrale myndigheter følger opp bruken av samiske stedsnavn, og sørger for at offentlige organer og grunneiere kjenner innholdet i stedsnavnloven og kjenner til deres ansvar i henhold til loven. Sametinget forventer at kommuner i det samiske bosetningsområdet følger opp samiske stedsnavnsaker som berører deres kommune, og at fylkeskommunene følger opp kommunenes arbeid med stedsnavnsaker. Sametinget ber kommunene og andre offentlige organer om å be om flerspråklige skilt fra Statens vegvesen når det skal skiltes, slik at samiske stedsnavn blir synlige. Sametinget mener at kapasiteten til samisk stedsnavntjeneste må økes. Innsatsen for å få samlet inn, dokumentert og lagret flere samiske stedsnavn må også økes. Sametinget foreslår også etableringen av et eget samisk stedsnavnarkiv for å forbedre tilgangen på innsamlet materiale for både den samiske befolkningen, forskere og offentlige institusjoner. Sametinget vil, i samarbeid med myndighetene, inkludere pite- og umesamisk språk i stadnamnlovas forskrift. Målet med dette vil være å få en forskrift som tillater at også pite- og umesamiske navn kan synliggjøres i kart og skilt. Sametinget støtter kommisjonens forslag om at navneloven må endres slik at flere etterkommere får retten til å ta tilbake familiens opprinnelige etternavn. Sametinget ber myndighetene sette i gang et større arbeid for å sikre de samiske språkenes tilgang til gode språkteknologiske verktøy. Det innebærer midler til forskning og utviklingsarbeid. I tillegg må sentrale myndigheter arbeide opp mot EU-parlamentet slik at stater/EU i kan bidra i arbeidet opp mot store teknologiselskaper når det gjelder tilgang til for eksempel kildekode som er nødvendige for å kunne utvikle gode språkteknologiske verktøy. Samiske språks hensyn må også kunne hensyntas når EU-parlamentet regulerer de store teknologiselskapenes tilgang til det indre markedet innen EU. Sametinget ser behovet for å opprette en samisk språkbank som kan forvalte alt innsamlet tekst og lyd på de samiske språkene. Med opprettelsen av en språkbank vil man kunne styrke arbeidet med å samle inn mer tekst og mer lyd til korpus. Sametinget mener at medie- og litteratiltbudet på samisk er en annen viktig bidragsyter i synlighet av språket. Det må finnes gode støtteordninger for samiskspråklig medie- og litteratiltbud.

Tiltak 2.3

Kommisjonen foreslår et nordisk initiativ for å styrke det grenseoverskridende samarbeidet om språk, språkutdanning, læremiddelproduksjon og språkrevitalisering. Sametinget støtter kommisjonens forslag. For å styrke situasjonen for alle samiske språk er det behov for å fjerne grensehindre i oppfølgingen av kommisjonsrapporten. Sametinget peker på at dersom et grenseoverskridende samarbeid skal styrkes krever det aktivt grensesamarbeid og en aktiv deltakelse fra nasjonal statene og sametingene - særlig innen utviklingen av felles samisk læreplaner. Det må samtidig være et

mål om å kunne dele og benytte hverandres ressurser både menneskelige og læremidler i større grad. Sametinget støtter kommisjonens forslag om at det utarbeides et program for å styrke pite-, ume- og skoltesamisk. For et slikt program vil det være avgjørende med et samarbeid med kompetansemiljøene som finnes utenfor Norge. Sametinget forventer om at sentrale myndigheter følger opp med midler slik at det er mulig å bygge opp fagmiljøer og institusjoner også for pite-, ume- og skoltesamisk, slik at disse språkene på sikt kan inkluderes i minoritetsspråkpakten.

Sametinget mener at det er behov for at Sametingene i alle tre nordiske land gis muligheter til å styrke Sámi Giellagáldu økonomisk slik at fagorganet greier å oppfylle sitt mandat for alle samiske språk.

Tiltak 2.4

Kommisjonen foreslår at det utvikles en handlingsplan for kvensk språk for å få opp antall språkbrukere, slik at kvensk på sikt kan løftes fra del II til del III i minoritetsspråkpakten.

Sametinget ønsker å støtte kvenenes arbeid med en egen handlingsplan for sitt språkarbeid.

Tiltak 2.5

Kommisjonen viser til NOU 2016:18 Hjertespråket og foreslår at det utarbeides en overordnet strategi for å oppnå språklig likestilling innen oppvekst og utdanning, helse og omsorg, og forvaltning og justis, tilpasset samiske språk

Sametinget slutter seg til kommisjonens forslag til tiltak. Sametinget er glad for den henvisningen kommisjonen gjør til NOU 2016:18 Hjertespråket, og støtter forslaget om at det utarbeides en overordnet strategi for å oppnå språklig likestilling. Sametinget påpeker at både Sametinget og sentrale myndigheter spiller en viktig rolle i utarbeidelse av den overordnede strategien.

Kommisjonen foreslår å styrke eller etablere skoler innen forvaltningsområdet for samiske språk der mesteparten av undervisning kan gå på ett av de samiske språkene. I tillegg ser kommisjonen behov for å etablere samiske klasser i de store byene. Sametinget viser til tilsvarende forslag i NOU 2016:18 Hjertespråket om etableringen av samiske profilskoler og støtter forslaget. Det vil også være formålstjenlig å vurdere å etablere nettverk for disse skolene.

Sametingsrådet mener at det bør opprettes språkressurssentere som kan bistå kommuner og enkeltindivider i oppfyllelsen av samiskspråklige tjenestetilbud

Sametinget ber Storting og regjering særskilt granske implementeringsgapet innenfor språkrettigheter og i opplæring- og utdanningssektoren med mål om å finne løsninger for å lukke gapet.

Sametinget mener det bør etableres en statlig institusjon for oversetting og tolketjenester, som har ansvar for at offentlig informasjon oversettes til de samiske språkene, og bistå ulike sektorer med tilrettelegging for tolking. Denne institusjonen bør ha ansvar for å levere tolketjenester mot alle minoritetsspråk i Norge.

Sametinget oppfordrer alle aktører i offentlig forvaltning og utdanning- og opplæringssektoren å følge opp Sannhet- og forsoningskommisjonens rapport.

Forslag 4

Forslag fremmet av Arbeiderpartiet ved Ann-Britt Eira Sara. Medlemmet fra Arbeiderpartiet Tom Sottinen stiller seg bak.

Helhetlig forslag, erstatter sametingsrådets innstilling:

Mye av det sannhets- og forsoningskommisjonens rapport avdekker har vært kjent for det samiske samfunnet og Sametinget fra før. Sametinget har helt siden etableringen hatt språkvitalisering og språkrevitalisering som et av sine hovedoppgaver. Sametinget vil vise til at mange av forslagene som kommisjonen foreslår har Sametinget også arbeidet for i flere år. Sametinget er glad for kommisjonens henvisning til NOU 2016:18 Hjertespråket.

Sametinget støtter kommisjonens vurderinger og forslag til tiltak. Sametinget påpeker at rapporten ikke representerer et fullstendig bilde av historien, og heller ikke inneholder en uttømmende liste over tiltak som kan eller vil bli nødvendig for reparasjoner og forsoning.

Komiteens tilrådning

Komiteen hadde ingen flere merknader eller forslag og råder Sametinget til å vedta følgende: Sametinget støtter for øvrig Sametingsrådets forslag til innstilling.

Sametingets plenum _008/24

Støtte til merknad

Ávjuvári flyttsameliste støtter merknad 1.

Forslag 5 - Representant Arthur Tørfoss, FrP

Rapporten Sannhet- og forsoning – grunnlag for et oppgjør med fornorskningsspolitikk og urett mot samer, kvener/norskfinner og skogfinner gir en grundig gjennomgang av fornorskningshistorien.

Rapporten gir et solid grunnlag for at norske myndigheter og andre kan ta et oppgjør med fornorskningsspolitikken.

Rapporten tas for øvrig til orientering.

Saken påbegynt 07.03.24.kl. 09.00.

Votering

Av 39 representanter var 37 til stede. Voteringen ble gjennomført i følgende rekkefølge:

- Forslag 5 ble forkastet med 36 mot 1 stemmer
- Forslag 4 ble forkastet med 29 mot 8 stemmer
- Forslag 3 ble forkastet med 30 mot 7 stemmer
- Forslag 2 ble vedtatt med 21 mot 16 stemmer
- Forslag 1 ble vedtatt med 21 mot 16 stemmer
- Oppvekst-, omsorg- og utdanningskomiteens tilrådning ble vedtatt med 21 mot 16 stemmer

Protokolltilførsler

Det ble ikke fremmet noen protokolltilførsler i saken.

Taleliste og replikkordskifte

	Innlegg	Replikk
1	Tom Sottinen, saksordfører	Maren Benedicte Nystad Storslett
	Tom Sottinen	
2	Arthur Johan Tørfoss	John Kappfjell
		Vidar Andersen
3	Knut Einar Kristiansen	Mathias Eilert Olsen
		Maren Benedicte Nystad Storslett
		Aina Madelén N. Aslaksen
4	Mathias Eilert Olsen	
5	Beaska Niillas	

6	Mikkel Eskil Mikkelsen	
7	Vidar Andersen	Ann-Elise Finbog
8	Mathis Nilsen Eira	Tom Sottinen
	Mathis Nilsen Eira	
9	John Mathis Utsi	
10	Elisabeth Erke	Ann-Elise Finbog
11	Aina Madelén N. Aslaksen	
12	Ronny Wilhelmsen	Piera Heaika Muotka
		Beaska Niillas
		Vidar Andersen
	Ronny Wilhelmsen	
13	Jovna Vars Smuk	
14	Runar Myrnes Balto	
15	Maren Benedicte Nystad Storslett	
16	Ann-Elise Finbog	
17	Tom Sottinen, saksordfører	

SP - vedtak:

Mye av det som kommisjonens arbeid har avdekket har vært kjent for det samiske samfunnet og Sametinget lenge. Sametinget har helt siden etableringen hatt språkvitalisering og språkrevitalisering som et av sine hovedoppgaver. Sametinget vil vise til at mange av forslagene som kommisjonen foreslår har Sametinget også arbeidet for i flere år. Sametinget er glad for kommisjonens henvisning til NOU 2016:18 Hjertespråket. I tillegg til de forslagene som kommisjonen har kommet med, vil Sametinget trekke frem behovet å følge opp tiltakene som ble foreslått i NOU 2016:18 Hjertespråket, og senere også i Sametingets språkstrategi Giellalokten (SP sak 60/18) og Meld. St. 13 (2022–2023) Samisk språk, kultur og samfunnsliv – Kompetanse og rekruttering i barnehage, grunnopplæring og høyere utdanning. Sametinget peker særskilt på behovet for å styrke Sametingets rolle og kapasitet til å jobbe språk- og opplæringspolitisk og med forvaltning av samiske språk og samisk opplæring.

Det vil i ettertiden også være behov/komme flere saker knyttet til tiltak for de forskjellige samiske språkene. De ulike språkene og områdene har store forskjeller, og det vil kreves ulike tiltak avhengig av den lokale språksituasjonen i hvert enkelt område.

Kommisjonen peker på opplæring og utdanning har vært en sentral arena for gjennomføringen av fornukspolitikk og at tiltakene under språkpolitikken vil være avgjørende for å skape reelt kulturelt og identitetsmessig likeverd mellom majoriteten og minoriteten.

Sametingets langsiktige målsetning er at de samiske språkene må gis tilbake til det samiske samfunnet. Det samiske folket ble fratatt våre språk av norske myndigheter og de samme myndighetene har nå et ansvar for å gi det samiske folket våre språk tilbake. Sametinget forventer at skolen og språkrevitalisering og vitalisering skal være det viktigste middelet for forsoning fremover. Sametinget mener det er viktig å styrke og synliggjøre styringsinformasjonen om utvikling av samisk-fagene og den samiske skolen.

Den absolutt største innsatsen for å utvikle det samiske samfunnet må rettes mot barn og unge. Dette er særlig aktuelt fordi samiske barn i dag faktisk ikke blir tilstrekkelig ivaretatt i barnehage og skole på deres egne premisser. Samiske barn og unge i Sábmme har ikke de rammevilkårene og rettighetene til samisk språk og kultur, som de skulle hatt.

Kommisjonsrapporten foreslår tiltak som i stor grad omhandler samisk språkopplæring fra barnehage til voksenopplæring. Sametinget mener at samisk skoler og den samiske befolkningen må møtes med tiltak som omhandler skolen som helhet og ikke utelukkende bare språkopplæring.

Sametinget viser til kommisjonens påpekning av behovet for en språklig satsing og tiltak for å oppnå språklig

likestilling. Det må omhandle en utvidelse av retten til opplæring i og på samisk til alle samisk barn i hele landet. Sametinget viser til høringssvar som foreslår obligatorisk opplæring i samisk språk i forvaltningsområdet for samiske språk. Sametinget mener dette tiltaket må være en del en overordnet strategi for språklig likestilling.

I tillegg til Sannhets- og forsoningskomisjonens foreslåtte tiltak er viktig å supplere med flere tiltak for å oppnå mål om språklig og kulturell revitalisering.

Tiltak 2.1

Kommisjonen foreslår en nasjonal satsing på gjennomgående språkopplæring for kvensk og samiske språk fra barnehage til voksenopplæring.

Sametinget støtter forslaget til tiltak og mener at revitalisering av samiske språk må tydeliggjøres i formål til lovverk. Det må gjøres endringer i opplæringsloven, barnehageloven, samelovens kapittel 3 og språkloven for å tydeliggjøre et mål om samiske språk skal revitaliseres.

Sametinget viser til Meld. St. 13 (2022-2023) og vedtatt forslag og mål. Stortingsmeldingen er et sentralt dokument å følge opp i lys av Sannhet og forsoningskomisjonens rapport. Som en del av kompetansebehovet i det samiske samfunnet og i det norske samfunnet må det satses stort på etter- og videreutdanninger.

Sametinget viser til behovet for et utvalg for å vurdere endringer i barnehageloven slik at barnehageloven synliggjør og tydeliggjør samisk innhold og kravet om samisk språkkompetanse hos ansatte i samiske barnehager. Sametinget mener også det er viktig å utvikle en samisk rammeplan for barnehager.

Sametinget støtter kommisjonens forslag om en overordnet strategi for å oppnå språklig likestilling innen flere sektorområder og en nasjonal satsing på gjennomgående språkopplæring fra barnehage til voksenopplæring. Målet med arbeidet skal være at alle samiske barn i hele landet skal ha rett til opplæring i og på samiske språk.

Sametinget mener videre det er behov for et utvalg for å vurdere måter å styrke utviklingen av samiske læremidler på. Sametinget må styrkes økonomisk for å kunne satse mer på utviklingen av læremidler. Sametinget påpeker at språkopplæring og lærerutdanninger er viktige også for å få flere læremiddelforfattere.

Sametinget peker på behovene innenfor universitets- og høyskolesektoren og mener det er behov for en utredning av hvordan en samlet og planlagt oppbygging av samisk utdanning og forskning kan gjøres. Dette må inkludere opprettelse av kontinuerlige helhetlige studietilbud for alle samiske språk.

Universitetene og høyskolene har et særlig ansvar for å følge opp Sannhet og forsoningskomisjonens rapport. Sametinget oppfordrer Forskningsrådet til å følge kommisjonens anbefaling om å vurdere hvordan den kan bidra til gjenoppretting av skade og urett som følge av fornorskningen.

Sametinget ber universitetene og høyskolene om å øke og styrke samarbeidet mellom hverandre og samiske språksentre og at det tilbys studier med opptak på årlig basis.

Sametinget støtter kommisjonens forslag om å etablere nye språkkurs og styrke eksisterende språkkurs. Språkkursene må også rettes mot voksne som har helt eller delvis tapt muligheten til å lære samisk hjemme og i skoleverket, både som muntlig språk og skriftlig språk. Et slikt tiltak vil også kunne være støttende til samisktalende barn og barn som lærer seg samisk. Også de som har samisk som førstespråk/morsmål kan ha behov for å forbedre og utvikle sitt språk både muntlig og skriftlig. Det må opprettes kompensasjonsordninger som innebærer både lønn, permisjon og stipendordninger, og tilrettelegging for kurs i samisk ved aktuelle institusjoner.

Sametinget ser muligheter for å etablere flere språksentre i områder der det ikke finnes språksentre, eller å utvide virkeområdet til etablerte språksentre. Sametinget mener at samiske språksentrene kan videreutvikle seg til lokale utdanningsentre som kan tilby voksenopplæring i samiske språk av god kvalitet mange steder på norsk side av Sábmme. Sametinget må gis mulighet til en reell styrking av språksentrenes økonomiske situasjon slik at de virkelig kan bidra til å møte behovet for språkopplæring i samfunnet.

Videre må også språket bevares i allerede eksisterende samiskspråklige områder og miljøer. For å ivareta samiske språk må samisk være en integrert del av samfunnet, både i arbeidslivet, skole, barnehage og på fritiden. Å opprettholde samisk som et naturlig språk for barn og unge er også avgjørende for langvarig bevarelse av språket. Det er viktig å utvikle samisk fagspråk, bevare tradisjonelle termer og tilpasse språket til moderne tider, slik at det kan brukes gjennom hele livet. Det er nødvendig at tiltak for samiske språk arbeider målrettet mot dette formålet.

Det er også viktig med tiltak rettet mot områder og samfunn hvor samisk språk er majoritetsspråk, samt for de med samisk som førstespråk. I slike områder er det behov for mer enn bare språkkurs og revitaliseringstiltak. Det er nødvendig å fokusere på "gielladikšun" (språkpleie), som innebærer blant annet å bevare termer og uttrykk som er i ferd med å forsvinne fra dagligtalen. Det er også viktig å arbeide målrettet med barn og unge for å styrke deres samiske språkferdigheter, både i undervisning og utenfor skolesystemet.

Tiltak 2.2

Kommisjonen foreslår en målrettet satsing på og en synliggjøring av kvensk og samisk språk i offentligheten

Sametinget støtter kommisjonens forslag, og mener at flere skal ta ansvar og en aktiv rolle for at de samiske språkene skal ses, høres og brukes på alle samfunnsområder. Sametinget mener offentlige myndigheter, Storting, departement og andre skal skille på de samiske språkene. Sametinget retter særlige forventninger til Stortinget.

Sametinget forventer at sentrale myndigheter følger opp bruken av samiske stedsnavn, og sørger for at offentlige organer og grunneiere kjenner innholdet i stedsnavnloven og kjenner til deres ansvar i henhold til loven.

Sametinget forventer at kommuner i det samiske bosetningsområdet følger opp samiske stedsnavnsaker som berører deres kommune, og at fylkeskommunene følger opp kommunenes arbeid med stedsnavnsaker.

Sametinget ber kommunene og andre offentlige organer om å be om flerspråklige skilt fra Statens vegvesen når det skal skiltes, slik at samiske stedsnavn blir synlige.

Sametinget mener at kapasiteten til samisk stedsnavntjeneste må økes. Innsatsen for å få samlet inn, dokumentert og lagret flere samiske stedsnavn må også økes. Sametinget foreslår også etableringen av et eget samisk stedsnavnarkiv for å forbedre tilgangen på innsamlet materiale for både den samiske befolkningen, forskere og offentlige institusjoner.

Sametinget vil, i samarbeid med myndighetene, inkludere pite- og umesamisk språk i stadnamnlovas forskrift. Målet med dette vil være å få en forskrift som tillater at også pite- og umesamiske navn kan synliggjøres i kart og skilt. Sametinget støtter kommisjonens forslag om at navneloven må endres slik at flere etterkommere får retten til å ta tilbake familiens opprinnelige etternavn.

Sametinget ber myndighetene sette i gang et større arbeid for å sikre de samiske språkenes tilgang til gode språkteknologiske verktøy. Det innebærer midler til forskning og utviklingsarbeid. I tillegg må sentrale myndigheter arbeide opp mot EU-parlamentet slik at stater/EU i kan bidra i arbeidet opp mot store teknologiselskaper når det gjelder tilgang til for eksempel kildekode som er nødvendige for å kunne utvikle gode språkteknologiske verktøy. Samiske språks hensyn må også kunne hensyntas når EU-parlamentet regulerer de store teknologiselskapers tilgang til det indre markedet innen EU.

Sametinget ser behovet for å opprette en samisk språkbank som kan forvalte alt innsamlet tekst og lyd på de samiske språkene. Med opprettelsen av en språkbank vil man kunne styrke arbeidet med å samle inn mer tekst og mer lyd til korpus.

Sametinget mener at medie- og litteratiltbudet på samisk er en annen viktig bidragsyter i synlighet av språket. Det må finnes gode støtteordninger for samiskspråklig medie- og litteratiltbud.

Tiltak 2.3

Kommisjonen foreslår et nordisk initiativ for å styrke det grenseoverskridende samarbeidet om språk, språkutdanning, læremiddelproduksjon og språkrevitalisering.

Sametinget støtter kommisjonens forslag. For å styrke situasjonen for alle samiske språk er det det er behov for å

fjerne grensehindre i oppfølgingen av kommisjonsrapporten. Sametinget peker på at dersom et grenseoverskridende samarbeid skal styrkes krever det aktivt grensesamarbeid og en aktiv deltakelse fra nasjonal statene og sametingene - særlig innen utviklingen av felles samisk læreplaner. Det må samtidig være et mål om å kunne dele og benytte hverandres ressurser i større grad – både menneskelige ressurser og læremidler.

Sametinget støtter kommisjonens forslag om at det utarbeides et program for å styrke pite-, ume- og skoltesamisk. For et slikt program vil det være avgjørende med et samarbeid med kompetansemiljøene som finnes utenfor Norge. Sametinget forventer om at sentrale myndigheter følger opp med midler slik at det er mulig å bygge opp fagmiljøer og institusjoner også for pite-, ume- og skoltesamisk, slik at disse språkene på sikt kan inkluderes i minoritetsspråkpakten.

Sametinget mener at det er behov for at Sametingene i alle tre nordiske land gis muligheter til å styrke Sámi Giellagáldu økonomisk slik at fagorganet greier å oppfylle sitt mandat for alle samiske språk.

Tiltak 2.5

Kommisjonen viser til NOU 2016:18 Hjertespråket og foreslår at det utarbeides en overordnet strategi for å oppnå språklig likestilling innen oppvekst og utdanning, helse og omsorg, og forvaltning og justis, tilpasset samiske språk

Sametinget slutter seg til kommisjonens forslag til tiltak. Sametinget er glad for den henvisningen kommisjonen gjør til NOU 2016:18 Hjertespråket, og støtter forslaget om at det utarbeides en overordnet strategi for å oppnå språklig likestilling. Sametinget påpeker at både Sametinget og sentrale myndigheter spiller en viktig rolle i utarbeidelse av den overordnede strategien.

Sametingets rolle og myndighet må styrkes, og etter forslag fra NOU 2016:18 Hjertespråket foreslår Sametinget å etablere en ytre etat/direktorat for å styrke Sametingets arbeid i språk- og opplærings- og utdanningssektoren. Sametinget anser det som sentralt i oppfølgingsarbeidet at den ytre etaten skal forestå Sametingets arbeid med det språkfaglige arbeidet, inkludert samisk stedsnavnstjeneste og utvikling av læreplaner. Sametingets ytre etat skal være Sametingets bidrag til det fellessamiske samarbeidet.

Kommisjonen foreslår å styrke eller etablere skoler innen forvaltningsområdet for samiske språk der mesteparten av undervisning kan gå på ett av de samiske språkene. I tillegg ser kommisjonen behov for å etablere samiske klasser i de store byene. Sametinget viser til tilsvarende forslag i NOU 2016:18 Hjertespråket om etableringen av samiske profilskoler og støtter forslaget. Det vil også være formålstjenlig å vurdere å etablere nettverk for disse skolene.

Sametingsrådet mener at det bør opprettes språkressursentere som kan bistå kommuner og enkeltindivider i oppfyllelsen av samiskspråklige tjenestetilbud

Sametinget ber Storting og regjering særskilt granske implementeringsgapet innenfor språkrettigheter og i opplærings- og utdanningssektoren med mål om å finne løsninger for å lukke gapet.

Sametinget vil at det opprettes et eget samisk språkbud. Det er mange ulike aktører som på forskjellige måter har et ansvar for samiske språk lokalt, regionalt og nasjonalt. Det finnes imidlertid ikke et overordnet organ som påser at språk- og opplæringsrettighetene samiske språkbrukere har krav på blir oppfylt.

Sametinget mener det bør etableres en statlig institusjon for oversetting og tolketjenester, som har ansvar for at offentlig informasjon oversettes til de samiske språkene, og bistå ulike sektorer med tilrettelegging for tolking.

Sametinget oppfordrer alle aktører i offentlig forvaltning og utdanning- og opplæringssektoren å følge opp Sannhet- og forsoningskommisjonens rapport.

Sametinget støtter for øvrig Sametingsrådets forslag til innstilling.

Saken ble avsluttet 07.03.24.kl. 10.58.

